ઢોલ

આદિવાસી બોલીનું સામયિક

પંચમહાલી ભિલી

અંક : ૨

એપ્રિલ ૨૦૦૦

ઢોલ

આદિવાસી બોલીનું સામયિક

મુખ્ય સંપાદક : અરુણા જોશી
પંચમહાલી ભિલી આવૃત્તિના સંપાદક : સુરમલ વહોનિયા

ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર

ઢોલ : આદિવાસી બોલીનું સામયિક
પંચમહાલી ભિલી : અંક ૨ : એપ્રિલ ૨૦૦૦

પ્રકાશક
ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર
૬, યુનાઈટેડ એવન્યુ, દિનેશ મિલ પાસે,
વડોદરા- ૩૯૦ ૦૦૭

મુદ્રક
આકાર ઑફસેટ
દાંડીયા બજાર, વડોદરા-૩૯૦ ૦૦૧

છાયાચિત્રો
ચક્રધર સાસવડે, ધર્મેશ ભાવસાર

રેખાંકનો
હરિ માનસિંહ રાઠવા

મૂલ્ય
પ્રતિ અંક રૂા. ૧૫/-(+ રૂા. ૫ જ્યાં જરૂરી હોય ત્યાં, ટપાલ ખર્ચ માટે)
વાર્ષિક લવાજમ રૂા.૩૦/-(ટપાલખર્ચસહ પ્રતિવર્ષ બે અંકો માટે)

લવાજમ સંપર્ક
ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર, ૬ યુનાઈટેડ એવન્યુ, દિનેશ મીલ પાસે, વડોદરા-૩૯૦ ૦૦૭
પ્રા. સુરમલ વહોનિયા, શ્રી કસ્તુરબા ઉ.બુ.આશ્રમશાળા , ઝાલોદ. જી.દાહોદ -૩૮૯૧૭૦

અનુક્રમણિકા

સંપાદકીય

મારા વાલા વાંસનારાઓ,

ઢોલ ની સોપડી બાર પાડતા ભારી મજા પડે સે. જુની વાર્તાઉ જાણીને તમુન પુણ મજા પડહે. 'ઢોલ' આદિવાસીયુંની બુલીમાં લખાઇન બાર પડતી સોપડી સે. દીહના નાળા નાળા ભાગમાં વહનારા આદિવાસીયુંની હંસ્કૃતિ જાણવા મળે અન તીમાં આદિવાસીયુન રસ લીતા કરવા હારુ 'ઢોલ' નામની સોપડી સપાય છે. પેલાં તે હું ઇમ કિં કે, આદિવાસીયુની બુલીમાં આદિવાસીયુંના માટે લખાયેલી કુઇ સોપડી સે? ના. 'ઢોલ' ઇવી સોપડી સે ઝીમાં આદિવાસીયુંની બુલીમાં આદિવાસીયુંની વાતીં કરે સે. આદિવાસી પરજા મોજ મજા કરવાળી પરજા સે. ઇ પરજા દખને વિઠી લીવાવાળી અન હરમાળ સે. પરજાનાં ઘરીણાં, રીવાજું, પેરવેઉડવેનું, ઘેરનાં વાસણું, ઇ બદાંમાં કળા-કારીગરી ભાળવા જડે સે. ઇનાંના હથિયારું, વગાડીન નાસેવેનાં વાજાં, ખીતીના ઉજારું, ધરમની માનતાઉં, લગનની પરથા, ઇ બદાં આદિવાસીયુંની હંસ્કૃતિનો વારસો સે. તી બદાં લખી લીવેનો વખત સે. પરજાકન ઝી પડીલું સે તી પરજા હજુ પુણ મુડા જાળવતી આવી સે, ઇનાં કુઇ સોપડાં નથી. ઇતરે ઇમાંનું કિતરુંક તે ભુલાતું જાયસે, ઇન જાળવવું વેત ઢોલ જીવાં સોપડાંમાં લખી લીવું પડહે. આ સોપડીમાં વાર્તાઉં સે. બીજી ઘણી વાર્તાઉં આ હમાજકન સે તી ભીગીં કરી ન ઢોલ નામની બીજી સોપડી પુણ સપાડી હકાય. લુકાં જુંનું જુંનું ભુલતા જાયસે. આદિવાસીયુંમાં ભણીલાં ગણીલાંસે તે પુતેની હંસ્કૃતિન ભૂલતા જાય સે. પોતાની હંસ્કૃતિનું કઇ લખાયલું નથી કોઇ સોપડાં નથી ઇતરે આવનારાં વરહુમાં ઇ સંસ્કૃતિની ખુબી સે તે ભુસાઇ જાવેની અણી ઇપેર સે, ઇન ભુલાતી બસાવવા 'ઢોલ' નાં સંપાદકું એ કલમ લીદી સે. નાળા નાળા પરદેહની જુની હંસ્કૃતિની ખુબીન 'ઢોલ' માં લખીન વાસનારાં હામે જીવતી જાગતી રાખવા મથે સે. 'ઢોલ' નાં સોપડાં વાસ્તા થાઓ, ઢોલમાં લખતાં થાઓ, ઇ આપડી સોપડી સે. તમારો બદાનો હાત મળહે ઇવો હમુન વિશ્વાહ સે. તમારો હાત ની લખતા મળે ત કુનો મળે? આપડી પુતેની બુલીમાં લખવેની તક મળી સે તી ઝડપી લેવી પડહે. સોપડાં ઘણાં લખાય સે પણ આપણી બુલીમાં નથ ઇતરે આપડી બુલી પણ આવનારાં વરહુમાં ભુસાઇ જાવેની સે. ઇ ભુસાઇની તા હુદી ઇન સોપડીમાં લખીલીવેની જરુંર સે અન ઇ કામ આપુ બદાં કરહું તર થાય તીમ સે.

ઇની સોપડીમાં ખાસ કરીન દીવોદ જીલ્લાની ઉગમણી ઘટતી ઇપેર રીનારી ભીલ પરજાની વાર્તાઉંને સપાવી સે. આદિવાસી હમાજકન ઘણી વાર્તાઉં સે, ગીતા, ગરબાં, ધરમની કથાઉં સે, બીજુપણ ઘણું સાહિત્ય સે. ઇનાં ઘણાં સોપડાં લખાય તીમ સે.

તીજગોડમાં આવીલા ભાસ્યા કેન્દરમાંથી 'ઢોલ' નામની સોપડી બાર પડસે તીમાં આદિવાસીયુન બદુ સપાય સે, તીની જાણકારી મન લુણાવાડે કુલેસના શ્રી કાનજીભાઈ પટેલ સાહીબ પાહેથી મળી અન 'ઢોલ' નામની સોપડીમાં લખવેની બુણી કરી. નાળા નાળા મલકમાં ફરીન લુકાંને મુડે વાર્તાઉં કિવાડીસે, તીનાંન કિતાં હામળીન સોપડીમાં ઉતારી લીદી સે. લુકાન પુતેની બુલીમાં પુતે કીદીલી વાર્તા સોપડીમાં સપાવેની સે ઈમ જાણીન ઘણી મજા પડી.

સુરમલ વહોનિયા
શ્રી કસ્તુરબા ઉ.બુ.આશ્રમશાળા , ઝાલોદ. જી.દાહોદ. પિન. ૩૮૯૧૭૦

ભાસ્યા કેન્દર

ગણેશ દેવી

વહલાં બે તાંણ વરહું થી ભાસ્યાકેન્દર આદિવાસીયુંની ભાસ્યા તપાહવેનું કામ કરે સ. આદિવાસીયું ની રીતભાત અન પરજાહાતેના મેળનું પુણ કામ સાલે સે. ઇ કેન્દરમાં 'પાવરા હમાજ અન હંસ્કૃતિ', 'તેજગોડનાં ગીતાં'' ઇવા નાંમનાં સોપડાં લખાઇન બાર પડ્યાં સે. આદિવાસીયુંની બુલી અન ઈનાંની કળાકારીગરી નાળી નાળી સે. નાસવેનું, ગીતાંગાવેનું, ધરમનુંકામ, વાર્તાઉ, ભાતપાડવેનું ઇ બદાં એક બીજા હાતે જુડાયલાં સે, ઇતરે બુલીની તપાહ કરતાં હાતે હાતે ઈનાંના પુણ વસ્યાર કરવો પડે.

સાલતો હમાજ અન આદિવાસી પરજામાં ફીર સે. સાલતો હમાજ ધન દુલત ભીગી કરવામાં પડીલો સે. આદિવાસી હમાજ ધન દુલતનો લુબ નથ કરતો, ઝી મળે ઈમાં આનોંદથી જીવે સે. ધન-દુલતની ઈનાંન પડી નથી. ઉસા ધન દુલતમાં પુણ જીવી જાણે સે. ઈનો અરથ ઇ થાયો કે આદિવાસી પરજાના કાયદા, ઈનાંની કળાકારીગરી, વગાડવેનું, નાસવેનું ઈનાંન હાતે ઘડાયલાં સે. ઇતરે આદિવાસીયુંની હંસ્કૃતિ હાસવવેની વેત ઈનાંની કળાઉંન હાસવી રાખવેની જરૂર સે.

ઇ બે કારણે ભાસ્યાકેન્દરે આદિવાસીયુંની કળાહારું એક નાનહીક ઉફિસ તીજગોડમાં ઉબી કરવેનું નક્કી કર્યું અને તી ઉણસાલ સરુ થાયું સે. વાહલાં બે તાંણ વરહું થી ઈનાબારામાં સભાઉં ભરીન વાતું કરીતી. તીમાં આપડા દીહના ભાગુમાંના અન પરદેહના જાણકારું આયાતા તી બદાંયા ભીગામળીન આદિવાસીયુંનું હું હું અન

કીવી રીતે હાસવવેનું ઈ નક્કી કર્યું તું. લગબગ એક વરહથી ગુજરાતનાં આદિવાસી કારીગરુંની ઈયાદી બણાવતાં તાં. સરી સક્કરભાઈ તડવીએ ઈ કામ હાથમાં લીદું તું અન તી હજુ સાલુ સે, થુડાક મઈના પેલાં ઈ કારીગરુંન તીજગોડમાં બુલાવીન હમુય પુણ હમજાયા તર ઈ રાજીથાયન બુલતાતા, ઈનાંનો હાત હમુન તાજો મળ્યો.

૯૯ના સાલની નવેમ્બોરની બારમી તારીખીં તીજગોડમાં પેલવેલું આદિવાસી કારીગરુંનું શિબિર થાયું ઈમાં પિઠોરા ચિતરનારા, ભાઠા અન લાકડાની મૂર્તિ બણાવવાવાળા, વાહડાનાં કામડાં કાડીન વણવાવાળા, મૂતગ્યાં ભરવાવાળા ઈ બદા આયાતા, ઈ બદાંય ભીગામળીન વાતું કરી અન બદાની સહકારી મંડળી બણાવવેનું નક્કી કર્યું અન હાઉ પસે ઈ બદાંની બણાવટ ઈ ભાસ્યા કેન્દરમાં આવહેં, વડુદરું, અમદાવોદ જીવાં શેરુમાં ઈ વિસાહે અન ઈમાંથી થાતી આવોક ઈ કારીગરુંન મળતી થાહે ઈતરે નાંણા કમાતા થાહે.

ઈની હાતી હાતી ભાસ્યાકેન્દરએ આદિવાસીયુંન દીવામાંહી સુડાવવા ઉસા વિયાજની લુન થુડાક વખત હારું આલવેનું નક્કી કર્યું સે, સુરસી નાંમના ગાંમમાં ઈની પેલવેલી કાંમગીરી થાહે, ઈ અખતરો જો તાજો થાહે તર દેવું ઉસુ થાહે અન આવોકનાં નવાં નવાં સાધનું ઈમ બેપાહેનો ફાયદો થાહે અન ઈનાંન હાથમાં રુપગ્યા આવતા થાહે. તે ખીતીમાં કાંમે આવહે. આદિવાસીયુંન હાઉ પુતેની નિહાળીં, કુલ્લેસી સાલુ કરવી પડહે, પુતાનાં આશ્રમું ખુલવાં પડહે. ઈની હાતી હાતી પુતાની હંસ્કૃતિ હાસવી રાખવી પડહે. આદિવાસી કારીગરુંની આ મંડળીમાંથી ઈ વાતું જો ફળે તો ભાસ્યા કેન્દરને પુતાને ભાગે આવીલા કાંમની હુક રીહે.

ઉણના વરહે આપડા દેહની સોપડાંવાળી કસેરીમાં ભીલુંની ભાસ્યાહારું નાળું ઈનાંમ આલવેનું નક્કી થાયું સે. કુંકણા-ડાંગીમાંની વાર્તાઉન ઉણના વરહનું 'કથા' નામનું ઈનાંમ મળ્યું સે આદિવાસીયુંની કળાનું ઈ ઈનાંમ સે. ભાસ્યાકેન્દરનું ઈ ફોળસે, ઈનો હમુન આનંદ સે.

○

'કથા' નાંમની એક ઉપિસ દિલ્લીમાં પાસલાં હાત વરહુંથી કાંમ કરે સે. ઈ ઉપિસ ભારત દીહની નાળી નાળી ભાસ્યામાં લખાયલી અસ્સલની સોપડગ્યીં ઈનાંમ આલે સે. ઉણને વરહે ગુજરાતમાંથી મંગાડીલી કથાઉંન ગુજરાતી ભાસ્યાના તપાહકરનારા ડુકટર ગણેહ દીવીએ તપાહી. કુકણાં-ડાંગી ભાસ્યાની મોડે મોડે સાલી આવીલી એક કથાન ઈમાં લીદી. તીનું નાંમ 'રાજા માનસિંગ અન સાળવા રાંણી.' ઈ વાર્તા ભીગી કરવેનું કાંમ સરી ડાયાભાઈ વાડુએ કર્યું તું. અન ઈનીસ વાર્તાન સરી અવનીશભાઈ ભટ્ટ એ અંગરેજી ભાસ્યામાં લખી. ઈ કથાન દીહની ઝોડે ઝોડે સાલી આવતી કથાનાં લખાયલાં સોપડાંન આલવેનું 'કથા' નાંમનું ઈનાંમ આલ્યું. દિલ્લીમાં તારીખ બારમી ડિસિમ્બર અઠ્ઠાણુંને દન એક મુટી સબા ભરીન ઈનાંમ આલ્યું. ગુજરાતની ઉણના વરહની અસલની લખાયલી સોપડી ડાંગ જિલ્લામાંહી આવી. તી ગુજરાતની આદિવાસી પરજાનું ગૌરવ સે.

ગુવાળ અન વાગની વાર્તા

કહેનાર - મુકેશ જહુ વહોનિયા
મુ. ધારાડુંગર
રજૂકર્તા - સુરમલ વહોનિયા

ફરતું વગડું અન ઇન વસમાં એક ગાંમ. ગામમાં એક ગુવાળ તી બદાંના ડગરાં બુકડાં સારે, આખા ગાંમના ડગરાં બુકડાં સારવા વગડામાં લીજાય. ડગરાં બુકડાં વાળવા લાકડી રાખે અન વગડાનાં જનાવરાં ડગરાં બુકડાંન હાવા આવે ઇનાંહારુ હરગ્યાં અન કામઠી રાખે. વગડામાં જાત જાતનાં જનાવરાં રે. એક વાગ રુજ ગુવાળની ભાળવા જડે પુણ ઇ ડગરાં બુકડાંન કઇ કોન કરતો ઇતરે ગુવાળઇન વતળાવતો કોન. ગુવાળ અન વાગ રુજના ભીગા થાય ઇમ કરતાં ઇનાંન બે જણાંન બણવા મંડ્યું. ગુવાળ રુજ વગડામાં જાય ઇ ટીમી વાગ ફરતો ફરતો ઇન મેરાં આવી જાય, બે ભાઇબંદ જીવા થાઇ ગ્યા. બે જણાં ડગરાં સારે. ગુવાળ વસ્યાર કરે કે વાગ કુઇ દન વતળાવતો કોન તર ઇની સમક હુકામ રાખું અન વાગની પુણ ઇમ કે ગુવાળ કુઇદન મન કઇ કરતો કોન તર ઇનાથી હુકામ સમકવેનું.

વગડામાં એક હિયાળ રે તી. વાગ અન ગુવાળ ભીળા ફરે તી રુજનું ભાળે. બે જણાંન હાતી ફરતાં ભાળીન હિયાળ બળે. બે જણાંન રીહી મરે. ગુવાળ અન વાગ બે જણા વગડામાં લેર કરે, રુજ ભીળા થાય અન વાતાં કરે તી હિયાળ રુજનું ભાળે. હિયાળની ઇમ થાયું કે ગુવાળ અન વાગ બે જણાંની કિવી જુડપડી ગઇ સે. ઇનાંનો કિવો વટ સે અન મન તે કુઇ ગણતું પુણ કોન. રુજનું ઇ વસ્યાર કરે. એક દન હિયાળ વસ્યાર કરે સે કે ઇનાંન બે જણાંન હું સુટા કિકિમ કરીન પાડું. રીહી મરતું તું ઇતરે સુટા પાડવેની કળા કરી. ઇ વિસારે સે કે તમુહું ભીળાન ભીળા ફરો સે અન મન તે કુઇ પુસતું કોન ઇતરે ઉબારો તર ઇનાંનો ઘાટ ઘડું સે.

એક દન સાંનું સાંનુ હિયાળ ગુવાળકન ગ્યું અન ગુવાળની ઇમ કિવા મંડ્યું કે, '' ગુવાળરાજા હું કરો સે. હું વાગરાજ કનથો આયો, વાગરાજ કિતાતા કે હું દાત નિહાણું સે અન ઇમ પુણ કિતાતા કે આજતે ગુવાળ ભાળવા જડે ઇતરી વાર, મારા દાત ઇના હારુ નિહાણી રાખું. મનખાંનો ભરુહો ની થાય, ઇ કિરાં હાંમા થાઇ જાય તી કિવાય ની ઇતરે આપડે કળથી કામ કરી લીવું. હિયાળ ગુવાળ હાતી વાતીં કરે અન કે સે કે ''તમું હાતી ફરવા વાળા ખરા પુણ વાગનો ભરુહો ની રાખવેનો, તમુ હાસવીન ફરજો ઇમ કિવા હારુ હું આયોસે. કુઇકદન તમુન પુરા કર દીહે ઇતરે તમુ હાસવજો.''

ગુવાળની ભીળુંથાઇન, વાતકરીન હિયાળ હતાતું હતાતું વાગ કન પોચ્યું. અન વાગની કિવા મંડ્યું, ''વાગરાજ તમું લેરથી ફરો સે પુણ મન તે તમુન ભાળીન દખ થાય સે, હું આજ ગુવાળ કન જાઇન આયો. ગુવાળ બીઠા બીઠા ભાલડી નિહાંણતાં, તા મી પુસ્યું તર ગુવાળ ઇમ કિતાતા કે આજ વાગ ભાળવા જડે ઇતરી વાર. એક ભાલડીમાં પુરો કરુ છું, અન કિતાતા કે વગડાના જનાવરાંનો ભરુહો ની થાય, ઇ કિરાં દગો દે તી કિવાય નીં. ઇમ કિતા કિતા ભાલડી નિહાંણતા તા, ઇતરે મારું કિવું સે કે તમુ હાતી ફરો ખરા પુણ હાસવીન ફરજો, ઇતરે હું તમુન કિવા આયો સે.''

ગુવાળ અન વાગ બે જણાંન સડાવીન હિયાળ કુદતું કુદતું વગડામાં ભરાઇ ગ્યું અન ઇ બે જણા હું કરે સે તી

ભાળવા ખાખરાનાં ઝાખરાંમા હતાયું. ઈ ઘણું રાજી થાયું. બે જણા વટ થી ફરતા તા પુણ આજ ઈનાંનો વટ આવળો નિકળહે, તી ભાળવા હતાઈ ગ્યું. ઝાખરાંની ઓઠ પાડવા મંડ્યું.

વાગ અન ગુવાળ વસ્યાર કરે સે કે ઈવું કિમ થાયું, બે જણાંનો હાત કિવો હિતો. ગુવાળ પુણ વિસારે કે ભાઈ વાગની જાત સે અન વાગ પુણ વિસારે કે ગુવાળ ઈવો ની હિતો તર ઈન હું થાયું સે, પુણ મનખની જાત સે. ઈમ કરતા કરતા રુજી ભીગા થાય તી જગા હમા આવા મંડ્યા. ગુવાળ કાંમઠી સડાવીન પણસમાં ભાલડી ઘાલીન સાલે, વાગ પુતાના દાત નિહાંણતો જાય, રુજન ભીગા થાવેની જગા ઈપેર આવતાં વાગ હમો દોડ્યો તીવી ગુવાળે ભાલડી સુડી ભાલડી વાગનાં પીટમાં ઉતરી ગઈ અન વાગી દોડીન ગુવાળની ગળસી હાઈ પાડી બે જણા બથંમબાથી થાઈ ગ્યા, ગુવાળની ગળસી વાગ સુડતો કોન, બથં બથી કરતા જાય, જીમ બથંમબથી કરે તીમ વાગનાં આતરાં પીટમાંથા બારતાં આવે અન ગુવાળ આખો લુઈવાળો થાયો ઈનું ગળું તુટીગ્યું ઈતરે ઈ મરીગ્યો. વાગના દાત ગળામાં ડહીગ્યા તા ઈતરે ઈનાથી જુર ની થાયું. વાગ જીવ્યો તાંહુદો ગુવાળનું ગળું સાવ સાવ કરતો તો ઈતરે ગળું કપાઈ ગ્યું. વાગની ભાલડી વાગી ઈતરે ઈનાં આતરાં ગરીગ્યાં. બે જણા ભીગા મરીગ્યા.

ખાખરાંના ઝાંખરામાં હતાઈલું હિયાળ ઝાંખરામાંથું બારતું આયું અન બે જણાંન મરીલા ભાળીન રાજી થાયું, ઈ બે જણાંન ફરતું ફરી ફરીન ભાળે અન રાજી થાય. મનમાં વસ્યાર કરે કે મારેત હાઉ નિરાંત થાઈ ગઈ, બીજે ખાવેનું જુવા નીં જાવું પડે, ઈતે રાજી રાજી થાતું જાય અન ફરતું જાય. ફરતું ફરતું ભાળીન વસ્યાર કરે કે ઈનાંન હાઉ કઈને પાહે થું ખાવેનું સરું કરું. વાગનાં આતરાં બારતાં નીકળીલાં હિતાં તી લાંમાં થાઈ ચ્યાં તાં, હિયાળ વિસારે સે કે પેલાં આતરાંન પુરાં કરું પસ નિરાંતી ઈનાંન પુરા કરી. ઈમ કરીન પેલાં આતરાંન ખાવા મંડ્યું. ઈતે બીહું બીહું આતરાં ખાય. દન ઘણો સડીગ્યો ઈતરે તપવા મંડ્યો તાં હુતું હિયાળ બીહું બીહું આતરાં સાવે, તોપ થાયો ઈતરે ગુવાળની કાંમઠીનું બાંદીલું નાવોર તોપમાં આગળ્યું. હિયાળ વિસ્યાર કરે કે આતરાં ખાવું સે પણ પીલું માંતુ ઓગળી ઓગળીન જાય સે ઈન પેલાં ખાઈ લીવા દે. આતરાં ખાતો ખાતો ઉબો થાયો અન કાંમઠીન વાંગુરવો ઝી નાવોરનો બાંદીલો હિતો તીન ખાવા મંડ્યું. બરુબર મોડામ ઘાલીન સાવ્યું ઈતરે વાગરો તુટ્યો. વાગરાંન તુટતાં કાંમઠી ઉછળી અન હિયાળના પીટમાં ઘુહાઈ ગઈ. ઈતરે હિયાળ પુણ પીલાં બે જણાં ભીગું ઢગલો થાઈ ગ્યું. ઈ પુણ થપડીન મરીગ્યું. તાંણ જણાં એક જગાઈ પેર મરીલા પડ્યા.

વગડામાં ફરનારું એક હાહું ફરતું ફરતું આયું તી ભાળીન વસ્યાર કરે સે કે ઈ તાંણ જણા કિકિમ કરીન મરાયા હિહે, ઈમ કરતું કરતું ઈતે ખાખરેના પાંનડાની ટુપી બણાવીન તોપમાં એક હુકીલે ખાખરે સડીન બીહું. બીહું બીહું વસ્યાર કરે કે ઈ તાંણ જણા એક હાતી કિવી રીતીં મરાયા, વસ્યાર કરતું તું તિવામાં એક વાંદરો ફરતો ફરતો આયો તી ઈનાં તાંણજણાંન મરીલા ભાળીન મેંરાં આયો, અન કિવા લાગ્યો ગુવાળરાજ, વાગરાજ અન હિયાળરાજ ઈ તાંણ જણાંન ઈમ અન એક હાતી કુણી માર્યા. ઈમ બુલતો તો તી પીલું હાહું હાંમળીગ્યું. વાંદરો ફરતો ફરી ફરીન ભાળે અન બુલતો જાય. ખાખરેનું કાપીલું થોક તીના ઈપેર ખાખરેના પાંનડાની ટુપી બણાવીન તે ટુપી પેરીન બીઠીલું હાહું કે ''એય..... મી માર્યા..... મીં......'' ઈવ કિવા મંડ્યું. વાંદરો વસ્યાર કરતો કરતો તાંથો સાલવા મંડ્યો અન વગડામાં જાતો ર્યો. હાહું બીહું બીહું ભાળ્યાં કરે અન વસ્યાર કર્યા કરે.

o

હાત ભાઈની એક બુન

કહેનાર - રામસીંગ સોમજી ભાભોર
મુ. રેંટિયા
રજૂકર્તા - સુરમલ વહોનિયા

વગડાન પાહે એક ગામ હીતું. ઈ ગામમાં હાત ભાઈ અન એક બુન રે. હાત ભાઈની એકની એક બુન. ઈનાંનાં હિતાંન ઈનાંના આઈ બા મરી ગ્યાં. મુટાં થાયાન વારા પરમાંણે બદાં પણ્યાં. હાત ભાઈ ભીગા થાઈન ઈનાંની બુનને વગડાન પીલે પાહે ગાંમસે તાં પણાવી. તે પુતાને પિયોર આવી ઈ વખત મેરાંના ગાંમમાં મીળો ભરાયો તાં મુટાભાઈની બૈરી ઈતરે ઈની ભાભીની રાતી સુંનડી પેરીન મીળો ભાળવા ગઈ. મીળો ભાળીન પાસી આવી અન ઈની ભાભીની સુંનડી પાસી આલ દીદી. નણંદી સુંનડી આલી તી ભાભગ્યીં લીન મીલ દીદી. અન ઈનો ઘણી આયો તર સુંનડી બારતાં કાડીન ઈના ઘણીન વતાડે અને કે સે કે તારી બુન મારી સુનડી પેરીન મીળો ભાળવા ગઈ તીમાં મારી સુનડીનો રંગ ઉડીગ્યો સે.મારી નવી સુંનડીનો રંગ ઉડાડ લાવી ઈતરે હું ઈ સુનડી નીં પેરું. પીલી ભાભગ્યીં બુનના ભાઈ હાતી ઝગડો કર્યો અન કેસે કે તું તારી બુનેન મારીન ઈના લુઈમાં મારી સુંનડી રંગીલાવ, સુંનડી રંગી આલેતર હું તન રું નીતે રીવેની કોન. જો તું ની રંગી આલેત હું જાતી રીવેની, અન મરી જાઉં. પીલો વિસાર કરે સે કે મારી બુનને મારીન સુંનડી કિકમ રંગુ. ઈની બૈરી અડાઈ કરે. પીલી અડહાઈ કરતી તી ઈતરે ઈની વાતમાં આવી ગ્યો.

એક દન વસ્યાર કરીન ઈની બુનને ઉજાડમાં લાકડાં લીવા જાવા હારું હમજાવી. મુટો ભાઈ લાકડાં લીવા જાવા કેસે ઈતરે ના નીં પડાય ઈમ કરીન ઈ તીયાર થાઈ. પીલાએ ઈન બુનને કોહડી હવાડી અન પુતે કોહડું લીન સાલ્યો. વનખન વગડામાં જાંઈન લાકડાં ભીગાં કરવા મંડ્યા. પીલો પુતેની બુનને મારવેનો લાગ ખોળતો ફરે, લાગ મળેત મારી નાખું ઈમ કરીન મેરાં મેરાં ફરે. ઈની બાયડીની સુંનડી કાખબલાઈમાં હતાડીન રાખી મીલી. ઈની બુન ઉંદીપડીન લાકડાં લીવા ગઈન લાગ જુઈન કોહડું માર્યું, બુન નીસાં પડી ગઈ, કાંખમાંહી સુંનડી કાડીન બુનના લુઈથી રંગી અન નાહી ગ્યો, ઈન ઈમકે બુન મરી ગઈ સે, સુંનડી રંગીન લીગ્યો ઈ ઈની બૈરીન જાંઈન આલદીદી.

પીલો નાહીગ્યોન થુડીકવાર થાઈ તાં પીલીન ભાંન આયું, આડું અવળું ભાળ્યું કુઈની ભળાયું તર ઘહીડાતી ઘહીડાતી મેરાં એક પુલો ખાખરો હીતો તીમાં જાઈન ભારાઈ ગઈ અન ઈમાં રીવા લાગી.

બે તાંણ દન થાયાન ઈનો હાહરો વઉનું આણું લીવા આવે સે તી વનખન વગડામાં થાઈન જાય સે. પુતાના હાહરાન આંણું લીવા જાતાં ભાળીન પીલી ખાખરાના પુલામાં રીન ગાય સે.

કાં જાવ સે સસરા રે મારા...(૨)
કુનાં રે અણુલાં લીલા જવ સે...(૨)
ભાજ્યે મારી બીનડી ભુજાઈની રંગી સુનડી...(૨)

હાહરાન ઈમ થાય સે કે મન હકન કોન થાતા, હકન નથ થાયા અન ઉજાડમાં જનાવરી બુલે સે ઈમ કરીન હાહરો પાસો ઘેર વળી ગ્યો.

ઘેર જાઈન ડુહીન વાત કરે કે મનતે હકન ની થાયા ઈતરે પાસો આયો. ડુહી વિસાર કરે કે હું જઉ. ડુહી તીયાર

થાંઇન નકળી. વગડાહમી સાલી, પીલી જગા ઇપેર પોતી તાં ખાખરામાં પીલી ગીત ગાય સે.

કાં જાવ સે સાસુ રે મારા...(૨)
કુનાં અણુલાં લીવા જવ સે સાસુમારા...(૨)
ભાજ્યે મારી બીનડી ભુજાઇની રંગી સુનડી...(૨)

ડુહી વસ્યાર કરે કે અંઇ જંગલમાં કુઇ ભળાતું કોન તર કાં બુલે સે, કુઇક જનાવરું બુલે સે અન હકન કોન થાતા ઇમ કરીન ઇતે પાસી વળી ગઇ અન ઘેર આવીન કે સે કે હું તે જાતીતી તર જનાવરું બુલતું તું, હકન ની થાયા ઇતરે પાસી વળી ગઇ. બદાંન હકન કોન થાતા ઇતરે પાસાં વળીન આવે સે ઇમ બદાં વસ્યારે સે.

બદાં આંણું લીવા આવે સે, જીઠ, જીઠાંણી, નણંદ બદાં આવે. તીની જગા ઇપેર આવતાં ઇમની ઇમ ગાવા મંડે ઇતરે હકન કોન થાતા ઇમ કરીન ઇ પાસાં વળી જાય સે. બદાંન હકન કોન થાતા તર મન જાવા દે ઇમ કરીન પુતેનો ઘણી આંણુ લીવા આવે સે, વનખન વગડામાં થાઇન પીલી જગા ઇપેર આવતાં ખાખરામાં ભરાઇલી પીલી ગાય સે.

કાં જાવ સે પૈણ્યા મારા કાં જાવ સે રે...(૨)
કુનાં અણુલાં લીવા જવસે...(૨)
ભાજ્યે મારી બીનડી ભુજાઇની રંગી સુનડી...(૨)

પીલે ઉબો થાઇ ગ્યો, ઉબો ઉબો હાંમળે, કઇ ભળાતું કોન કાં ગાયસે. મેરાં મુટો ખાખરો ઇના ખાખરામાં કઇક સે ઇમ કરીન ભાળવા જાયસે. ખાખરાના પુલામ વાકો વળીન ભાળે સે. પીલીનો સુટલો ભળાય સે. સુટલે હાંઇન બારતી ખીસી. પુતેની બૈરી ખાખરાના પુલામાંથી નીકળી ઇતરે પીલોત ગભરાઇગ્યો. પુતેના ઘણીન બદીવાત કર દી દી. પીલીન કોહડું માર્યુંતુ તી પીલે ભાળ્યું. ફીરવી ફીરવી ભાળે સે, વાગીલા ઇપેર ઝાડી દવા ખોળીન લગાડી. પીલી પુતેના ઘણી હાતી વાત કરે સે અન કે સે કે માર હાઉં પીયોર જીવું કઇ નથી, પીલાન હું થાયું તું તી બદીવાત વતાડ દીદી. પિયોરમાં જાવેની ના પાડે સે. અન કે કે મારતે પીયોર હાઉ સેજ નથી. અન પુતાના ઘણીન કે સે કે આપુ આપડે ઘેર જાજ્યે, મારીથું તાં નીં જવાય. બે જણાં હમજીન વગડાની વાટેં પુતેને ઘેર આયાં તાં રાજી ખુસીથાં રીતાં. કુઇ દન પિયોર જાવેનું પિલી નાંમ ની લીતી. અન પિલાન હાતીન હાતી રીતી અન કાંમધંધો કરતી.

○

ભારત દીહની ભાસ્યાઓમાં સોપડગ્યીં લખાય ઇમ કરીન ભારતની સરકારી 'સાહિત્ય અકાદોમી' નાંમની ઉપિસ ખુલી સે. ઇ ઉપિસ તાજી સોપડગ્યીં લખાય તી તપાહીન ઇનાંમ આલે સે. આજ દન હુદી ભારત દીહની અસ્સલ ભાસ્યાન ઇવાં ઇનાંમ મળ્યાં સે. પોર સાલથી ઇ અકાદોમયીં નાળી નાળી આદિવાસીયુંની ભાસ્યામાં સોપડગ્યીં લખાય તી તપાહીન 'ભાસ્યા સમ્માન' નાંમનું નવું ઇનાંમ આલવેનું સાલુ કર્યું સે. ઉણને વહ ઝી સ્યાર આદિવાસી ભાસ્યા ઇમાં ગણાઇસે તીમાં ભીલી ભાસ્યાપુણ સે. ઇનો અરથ કે ભીલી ભાસ્યામાં જૂના જમાંનાથી લુકાંન મોડે સાલી આવતી વે તીવી કુઇક સોપડી લખાય તીન કે ભીલી ભાસ્યા તાજી લખાય ઇમ કરવા હારુ રૂ.૨૫૦૦૦(રૂપગ્યા પસ્સીહ હજાર) નું ઇનાંમ અપાય સે. ઉણને વરહે ઇવું ઇનાંમ ખેડબ્રહ્માના ભગવાનદાસ પટેલન દિલ્હીમાં એક ખાસ સબા ભરીન આલ્યુ. ઇમણે સાબરકાંઠાના ભિલુંના માભારથ, રામની વારતા અને બીજી વારતાઓની સોપળી બનાવેલી સે. ભીલી ભાસ્યા જાણનારાં હારુ ઇ બડે મજેની વાત સે.

સમના સમનીની વાર્તા

કહેનાર - નીરા વિંછીયા વહોનિયા
મુ. ધારાડુંગર
રજૂકર્તા - સુરમલ વહોનિયા

એક ગાંમ હીતું, ઈ ગામની મેરાં એક તળાવ હીતું, તળાવની પાહે એક ઘેર સે તી ઘેરમાં એક ડુહી રે, તીની ડુંહીન એક સુરો, તી સુરાનું નાંમ સમનો. ડુહી ઈના સુરાન પણાવ લાવી, સુરાની બયેરનું નામ સમની. ઈ તાંણ જણાં કુઈ દન બજાર કે મીળામાં જાયલાં કોન ઈતરે બજાર કે મીળકીવો વે તી ઈનાંન ખબર ની મળે. ઈનાંના પાહેના ગાંમમાં મુટો મીળો ભરાયો. તી મીળામ ડુહા, ડુહગ્યી, સુરા, સુરગ્યીં, ઘેડાં બુડાં અન સુરાંસાબર બદાં જાય સે. તી ટીમી સમનો અન ઈની બાયડી કુવે પાણી ભરતાં તાં. બદાંન જાતાં ભાળીન સમનો સમનીન કે એ...હાંમળ હાંમળ ઈ બદાં કાં જાય સે. સમની ફટાક લીતીન કે સે કે ઈ બદાં મીળામ જાય સે તમાર જાવું સે ? સમનો સમનીન પુસે સે કે મીળો કીવો વેહે ઈ કીવો આવે ? સમની કે સે કે આંમળીનો મીળો સે. તમારું મન વેત તમુ જાવ. સમનીની રજાલીન સમનો મીળામાં સાલ્યો. ઘેડાં બુડાંની જાનમા ઈ ગુઠવાઈ ગ્યો, થુડેક સીટી ગાડીની ટીસીણ તાં પોત્યો. મીળાંમ જાવેની ગાડી આવી અન સમનો ડાંડ ઉસળતો ઉસળતો ગાડીમાં ભરાય ગ્યો અન ગાડીમ સડી બીઠો. સમનો કુઈદન ગાડીમાં કોન બીઠીલો ઈતરે ઈ ગાડીમાં બીઠો અન કે ''આ તારી આ હું જાતનું જનાવર મારુ હાળું હબડુંક કરતું જાય. હું ત ઈવા જનાવરમાં કુઈ દન કોન બીઠો અન ભાળ્યું પુણ કોન. હાળી હું જાતની સરકાર સે ઈવાં ઈવા જનાવરાં બણાવે તી આજ ખબર પડી.'' સમનાનો વટ પડી ગ્યો. મીળામાં પોત્યો તાંતે ઈન જીવા જુવાંન્યા ટુળીમાં ફરતા અન જુંવાન સુરગ્યી પુણ ટુળીમાં ફરતાં. તીનાંન ભાળીન સમનો રાજી રાજી થાઈ ગ્યો. તીનાંન વાહે વાહે થુડીકવાર ફર્યો. એક કહારાની દોકાન માંડીલી હીતી. ઈ કહારો કાસ વિસવા આયો તો સમનો તાં ઉબો, ઉબો ઉબો કાસમાં ભાળ્યાં કરે. ઈન કુઈ દન કાસ કોન ભાળ્યો ઈતરે કાસની હમો હમ જાઈન ઈતે ઉબો, એક ઉહીડો વાર તાં ઉબો અન કાસ હમો ભાળ્યાં કરે. પસી ઈને તે કાસની દોકાન વાળાન કાસનો ભાવ પુસ્યો. દોકાન વાળો કે તમુ કીરાંના ઉબા ઉબા કાસમાં હું ભાળ્યાં કરો સે ? સમનો કે કે ઈમાં તે મારો એક દોસ્તાર સે, તીન હાતી હું તે વાતીં કરતો તો. હમુય થુડીકવાર બે જણાંય વાતીં કરી, હું બુલું તર ઈ બુલે, હું ભાળું, તર ઈ ભાળે હું હાહું, તર ઈ હાહે ઈમ થુડીક વાર વાતી કરી.

દોકાંનવાળો હમજીગ્યો. દાહ રૂપગ્યાના ભાવનો કાસ ઈના હો (૧૦૦) રૂપગ્યા મીલ્યાં. કુઈદન બારતો કોન નીકળીલો ઈતરે ઈન ભાવની ખબર કોન ઈતરે દાહના કાસના હો રૂપગ્યા આલીન સાલતો થાયો. મીળામતે સુરા અન સુરગ્યી હાતી ફરે તીનાંન ઈ ભાળી ભાળીન વસ્યાર કરે અન ઈખલો ઈખલો બબડે, ''મારાં હાળાં સુટાં ઈનાંન તે તકડા હુદા કઈ કોન કીતા.'' મીળામાં તે સમક સુંગાળા અન સમક સુગાળગ્યું વટ કરે, સમનો ઈનાંન ભાળ્યાં કરે. ફરતો ફરતો અગેડ વધ્યો તાં એક લખારાની દોકાંન આવી. લખારો જુવાન જુવાન સુરગ્યાંન બંગડી પેરાવતો તો. સમનો ઈનાંન ભાળી રહ્યો, લખારાન કે, ''મારા હાહરા તન સુરગ્યાંના હાથ દબાવેનું લાઈસન મળીગ્યું સે ? મન ઈવું લાઈસન મળી જાયત કીવું.'' તાજું ઈમ કરતો ભાળી રહ્યો. થુડીકવાર પાસો ફર્યો. બદે ભાળી લીદું, મીળો વખીરાયા માંડ્યો તર સમનો પુણ ઘેર હમો વળ્યો. વખતી વખત ઈ ગાડીમાં બીહતો કોન. ગાડીમાં રૂપગ્યા આલવા પડે ઈતરે ઈ સાલતો ઘેર આયો.

ઘેર આવતાં સમની ઇના માંણહની કે સે કે મીળામાંથી હું લાયા? હું હું ભાળ્યું? ઇમ પુસે પુણ સમનો બુલતો કોન કેસાલતો કોન. કાસ લાયો તી ગુદડીમાં હતાડદીદો અન ઝીરાં તીરાં સમની ખાવેનું બણાવીન લાવે તર કાસ હાંમો રાખીન ખાય. સમની ખાવેનું આલી જાય, ધીરોકરીન સાંનો સાંનો કાસ કાડે અન હમો મીલીન ઇમાં ભાળતો જાઇન ખાય. ઝીરાં ખાવેનું થાય તર ઇ કાસ કાડીન હમો મીલદે, કાસમાં ભાળીન મોડામાં કોળ મીલે. સમનો મોડામાં કોળ મીલે ઇવો કાસમાં પુણ કોળ મીલતો ભળાય ઇતરે ઇ હમું ભાળીન મલકાય. મીળામાં ગ્યો તાંરનો સમની હાતી ખાસ બુલતો કોન ઇતરે સમની વસ્યાર કરે કે મારો ધણી મીળામાં ગ્યો તાંરનો ખાસ બુલતો નથી અન ઉસુ બુલે સે, નક્કી મીળામાં કઇક કરી આયો હિવો જુય નીતે ઇમ હિનો કરે ? સમનીન વેમ પડ્યો ઇતરે સમનાની નોદ રાખતી ઇ હતાઇ હતાઇન સમનાન ભાળ્યાં કરે. એક દન ખાવેનું આલીન કુઠી વાહે હતાઇ ગઇ. સમને કાસ કાડીન અગેળ મીલ્યો, ઇમાં ભાળી, ભાળીન મલકાય અન ખાવા મંડ્યો. સડપ કરતીક સમની આવી અન સમનાના હાથમાંથો કાસ હાપકી લીદો. કાસમાં ભાળનાં હાતી કિવામંડી, ‘‘હં અ, આ તે મારો હાહરો બાયડી લાયો. ઇતરે ઇ કોન બુલતો, હાઉ ખબર પડી.’’

સમનીએ કુઇ દન કાસ ભાળીલો કોન ઇતરે ભાળતાં હાતી કિવા મંડી અન ઇન હાહુકન દોડીન ગઇ. ઇની હાહુ પુણ ઇવી કે કાસ કુઇ દન કોન ભાળ્યો. સમની દોડતી દોડતી ઇન હાહુન જાઇન કિવા મંડી, ‘‘આઇજી આઇજી ભાળોત ખરાં, તમાર સુરો મીળામાંથી બીજી બાયડી લાયો સે.’’ ઇની હાહુ કે, ‘‘સીનાળ કીવી સે મન ભાળવા દે.’’ સમની કાસ લાવી તીમાં ભાળતાં હાતી કિવા મંડી, ‘‘ફાટ્યા લાયોત લાયો પુણ મારા જીવી ડુહી હું લાયો ?’’

○

લાલજી ભીલ

કહેનાર - તાનસિંગ હિમજી નિસરતા
મુ. છાયણ
રજૂકર્તા - સુરમલ વહોનિયા

લાલજી ઉજાડમાં રીતો અન ઉજાડની જમી કાડીન ખીતી કરતો. પૈણ્યોન ઘણાં વરહાં થાયાં પુણ વસ્તાર નીં થાયો ઇતરે ઇ બીજું બૈરું લાયો. આગલા બૈરાન સુરાં નીં થાયાં ઇતરે ઇ બીજું બૈરું લાયો. તીન **એક** સુરો થાયો, ઇ સુરો દની દની મુટો થવા મંડ્યો. એક વરહ બે વરહ, તાંણ વરહાં ઇમ કરતાં કરતાં સુરો ઢાહા હાવા જીવો થાયો. લાલજીની નોંદ ફરેકે મારા સુરાના વિવા કરીદું. સુરા હારું ઇ લાડગ્યી ભાળતો ફરે. ઇના મનમાં ઇમ કે લાડી મળી જાય તો દાહમો દિતવાર ઘરમંગળના ફેરા કરું. લાલજીડે ગલતુરામાં લાડી જુવી. લાડીન છાંનો છાંનો ભાળી આયો, ઇને ઇના હાળાન વાત કરી અન કીદું કે ગલતુરામાં લાડી સે તુ તારા ભાણીજની વાત કર. મારે એક સુરો સે તીમ હામે વાળા હગાન એક સુરી સે ઈની વાત તારા ભાણેજ હારુ કરવાની સે ઇતરે તું ઇની વાત કર.

લાલજીની ગલતુરામાં ગરીણે જમી રાખીલી. એક સુરો તાં હુદી ગરીણે રાખી પુણ ગરીણે મીલવા વાળાન સુડવવેનું કાઠું. જમી નીં સુડવાઇ ઇતરે હામે વાળે જમી વીસી દીદી. લાલજીડે પેલાં જમી ગરીણ રાખી અની હામેવાળાથી રૂપગ્યા નીં અલાયા તર લાલજીડે જમી વીસાતી રાખી. હાવું લાલજી વસ્યાર કરે કે ગલતુરાવાળી જમી માર વિસવેની સે. અન વિસાઇ ગઇ પુણ રૂપગ્યા પુરા કોન મળ્યા. એક સુરો અન જમી હાંમટી ઇતરે કાં કાં પોતે પોતી ની વળાય ઇતરે ઇ જમી વેસે સે. ઇ જમી વેસવાનું ઇન હાળાન હુપ્યું. ઇના હાળે તાંણ હજારમાં જમી વીસી. જમીના રૂપગ્યા લીવા જાય તી દન મામાન હાતી સુરો જાય ઇતરે લાડી ભાળતો આવે ઇમ લાલજી વસ્યાર કરે અન પાકું કરી મિલ્યું. પુતાના હાળાન કે કે તું તારા ભાણીજની લીજાઇન લાડી બતાડતો લાવજે.

લાલજીનો હાળો તીયાર થાયો, ઈની હાતી ઇનો ભાણીજ પુણ તીયાર થાયો. લાલજીને સુરે લાલજીનાં ઘરીણાં પેર્યાં. કંદુરો ઝુલડી અન હાકળી પેરી, બે હાથમાં ભોરગ્યાં પેર્યા, હાથમાં તરુવાર લીદી, પસીહીંક રૂપગ્યા લીદા અન જવા તીયાર થાયો. ઇનાંય વાત કરવા હારુ ભાંગજેડિયો હાતી લીધો. સુરો મામા અન ભાંગજેડિયા હાતી જાય સે. બદાંન વાહી સુરો સાલે તી માથેનાનો સાંયડો જમીપેર પડે તીન ભાળતો જાય, સુંગુ કીવું સે તી વાકો વળીન ભાળે, સાયડામાં આખું સુંગું ભાળવા આખો વાકોવળે. ઇમ કરતાં માંમો અગેડ સાલતો તો પુણ સુંગું ભાળવા લાગે તર સુરો વાહે રી જાય. ઇતરે ડુટ કરીન પાસો ભીળો થાય તર ડુટીલાં આવતાં ભાણીજની ઇને ભાવ્યો ઇતરે નોદ રાખી. પાસો સુરો સુંગું ભાળતો તો તર માંમે ભાળી કાડ્યો અન માંમાન ખાતરી થાઇ ગઇ કે સુરો પાકો સે.

પેલા પોત્યા લાડીન તાં ગ્યા તીવા તા ગ્યા. લાડીન ભાળો, ભાંગજેડિયે લાડીન આઇબાન વાત કર દીદી કે લાડી ભાળવા આયા સે તર સુરાન પુણ તમુ ભાળીલો અન સુરી પુણ સુરાન ભાળ લીહે. ઇતરે સુરી સુરાન ઇમ ની થાય કે વતાડીન કોન કર્યું. ઇતરે વતાડી દીયે.

લાડીન આઇબા ઘેરમાં વાત કરીન આયાં અન ભાંગજેડયાન વાત કીદી. ગમે સે. લાડીન આઇબાન પુણ ગમ્યું, નવા જમાઇન ભાળીન ઇતે રાજી થાયાં.

ખવાડ્યું પીવાડ્યું અન વળાયા, અન જમાઇન કિદુ કે તમુ રાત રો, કાલ જાતા રીજો. સુરો કે સે કે પાંસ માણહ બીહહે પસ હું કીદાડેક આવી.

ભાંગજેડિયા એ વાત કરી કે હમુ દિતવારી હગાઈ કરવા આવહું અન ઈ પરમાણી તમું તીયારી રાખજો. બદી તીયારી થાઇ, હગાઇના રૂપગ્યા હવાહો ઝીલાડીન હાત દનમાં પણવા આવવેની વાત કરી.

પસી એકદન સુરો ઇના બાન કે સે કે જગા વીસી તીના રૂપગ્યા લીવા જઉં ઇમ કીન ઇના માંમાકન ગ્યો, માંમો તીયાર ની થાયો ઇતરે ભાંગજેડયા કન ગ્યો. ભાંગજડિયો પુણ તીયાર ની થાયો ઇતરે ઇખલા સાલવા મંડયો. જગા વેસી તીને તા ગ્યો અન પાંન્સી રૂપગ્યા બાકી હીતા તી લીદા. પીલો જગા લીનારો બે હીહા હરો લાયો તી પીદો, હરો પીન ઘેર આવા નિકળ્યો. વાટમાં ઇની હાહરી આવી તાં વળીગ્યો, ઇન હાહરો પુણ બે હીહા હરો લાયો તી પીદો અન ખાવેનું ખાદું, ખાઇન વાતીં કરવા વળગ્યા.

વાતમાંન વાતમાં રાત પડી ગઇ. રાતે લાડીના નાનાભાઇની દાંનત વગડી, ઇ ઇના બાનકે. બા આયું જમાઇન મારીન જગાના રૂપગ્યા અન ગરીણાં કાડ લીજયે, ઇનો બા કે જમાઇન કીમ કરીન મારાય, સુરો બાને કે સે કે ઇન હજુ હરો પાવો પડહે. સોરો બાને કે સે કે આપડી ખોડની ગરીમાં એક નહકાળો હીહો સે તી ઇન લાવીન પાઇયે ઇતરે ઇ હુઇ જાહે. પસી આપું આપડું કામ કરહું.

બાપ બીટો ઇવી વાત કરે તી લાડી ઘેરમાં હતાઇન હાંમળે સે. પુત્તેની હગાઇ ઝીની હાતી થાઇ તીન ઇવું કરવેના સે ઇમ કરીન ઈ વસ્યાર કરે કે હાઉ હું કરું. પીલા ખોડની ગરીમાંથી હરો કાડવા જાય તી સાંની સાંની ભાળે, ઇનાંન ગરી હામા જાતા ભાળીન પીલા હગાઇવાળાન ઘેરમાં હતાડી દીધો અન ઘેરનું બાંયણું બંદ કર દીદું.

હગાઇ વાળો સુરો આયો તી બાંયણામાં ખાટલું ઢાળીલું હીતું તીમાં હુતો તો. લાડ્યીમ ઇન હતાડ દીદો ઇતરે બાંયણા માંનુ ખાટલું ખાલી પડ્યું. પીલા હરો ખોળતા, તા.પીદીલા હીતા ઇતરે હરો ખોળતાં વાર લાગી. ડુહાન બીજો એક સુરો હીતો તી બારગાંમ નોકરી કવા જાયલો તી તીને દન આયો. મોડું થાયું અન થાકીલો ઇતરે આયો તીવો કુઇ ભાળવા નીં જડ્યું ઇતરે બારતાં ખાટલે આવીન બીઠો. આડો પડ્યો તીમનો તીમ હુઇ ગ્યો.

પીલા બે જણા હરો ખોળીન લાયા પુણ ખાટલીમાં જમાઇ હુઇગ્યા સે ઇમ કરીન ઉઠાડતાં કોન, બે જણા વસ્યાર કરે અન કે સે કે હાઉ ઝુમખી માથે આવી ગઇ સે. બે જણા પીતા જાય અન વાતી કરતા જાય. પીતાં પીતાં બે જણાંય નકકી કરી કાડ્યું કે ઝુમખી માથે આવેન આપડું કામ કર નાખવાનું. ડુહાનો મુટો સુરો મોડો આયો તી ખાટલામાં હુતીલો પુણ પીલા જાણ કે જમાઇ હુતીલો સે. તરુવાર લીન આયા, આયા તીવા દીવા મંડ્યા ઇનાંય તે જમાઇ જાણીન ડુહાના મુટા સુરાન તરુવારથી ઉડાડ દીદો. પીદીલા ઇતરે ઇનાંન કઇ ખબર નીં પાડી.

હવાર પડી અન બદાંય ભાળ્યું તર બાપબીટાન ખબર પડી કે જમાઇની જગા ઇપેર બીટો મરાઇ ગ્યો. બાપ બીટાએ આખા ગાંમની ભીળું કર્યું, અન ગાંમના પંસ હમુ કીદુ કે જમાગ્ચી હમાર સુરાન મારી નાખ્યો સે ઇવું બાંનુ કર્યું. પુણ પીલી લાડી હાંમળીન બારતી આવી, અન પંસ અગેળ બકી ગઇ. ગાંમવાળા હમજી ગ્યા. પુલીસ થાણે ફરગ્યાદ કરી, તકડા આયાં તી બાપ બીટાન હાઇ લીન જાતાં રહ્યાં, તીનાંન લીજાઇન ગમે તેમ માર્યા અન જેલમાં ઘાલ દીદા. પીલી લાડી લાડા હાતી લાડાન ઘેર જાતી રી, ખાદુ પીદુંન મોજ કરી.

o

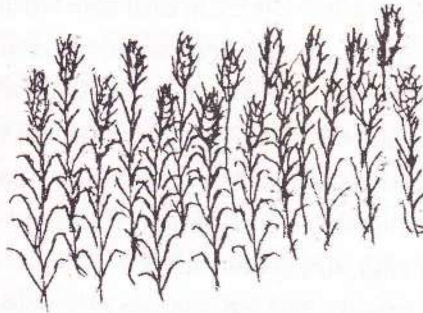
કુકડો અન હિયાળ

કહેનાર - કમજી સુરપાળ વહોનિયા
મુ. ધારાડુંગર તા. ઝાલોદ

એક કુકડો અન હિયાળ બે ભાઇબંદ. બે જણા હાતી રે. એક દન બીઠાં બીઠાં વાતી કરે. બે જણાંય એક ઝાડ ઉસારવેનું નક્કી કર્યું. હિયાળ કે કે હું આંમલી ઉસારું અન કુકડો કે કે હું બુર ઉસારું. બે જણા હમજીન આંમલી અન બુરના છુડ જંગલમાંથી લાયા. નાળા નાળા રુપ્યા. હિયાળી આંમલી રુપી. અન કુકડે બુર રુપી. મુટાં ઝાડ એકદમ થાઇ જાય ઇમ કરીન ઇતે ઇનાંન પાંણી પાય. ફરતું ફરતું ગુડેન ઇમ કરે. કુકડો રુજનો સાંસમાં પાંણી લાવીન બુરની રીડે. હિયાળ પાંણી કોન લાવતું પુણ આંમલીના સોડ ઇપેર રુજનું મુતરે. કુકડાની બુરતે ઉસરી પુણ હિયાળની આંમલી હુકાઇ ગઇ. હિયાળી મુતરી મુતરીન ઇન હુકવી નાખી. કુકડે પાણી રીડી રીડીન બુર ઉસારી. બુર મુટી થાઇ અન બુરા લાગ્યાં. ઇમ કરતાં કરતાં બુરાં પાક્યાં. હિયાળની આંમલી હુકાઇ ગઇ. ઇતરે ઇન આંમલા ખાવા ની મળ્યાં. કુકડાની બુર પાકી ઇતરે હિયાળનું મોડું સવરે. હિયાળ વિસારે કે કુકડો કિવો વટથી પાકાં પાકાં બુરાં ખાય સે. હિયાળ રુજનું કુકડા કન જાય અન બુરની નીસાં પડીલાં બુરાં વિણી વિણીને રુજનું ખાય. ઇ વિસારે કે કુકડો પાકાં પાકાં બુરાં ખાય અન મન નીસાં પડીલાં અન કાસાં કાસાં બુરાં ખાવા પડે સે. કુકડો રુજનાં પાકાં પાકાં બુરાં ખાય ઇતરે ઇ કિવો પાકિગ્યો હિહે. રુજનો વટનાં બુરાં ખાય ઇતરે ઇ પુણ ગોળો ગોળા થાઇગ્યો હિહે.

એક દન હિયાળ બુરનીસાં આયું. થુડાંક બુરાં નીસાં પડ્યાં તાં તી વિણી ખાદાં. અન વસ્યાર કરે કે ઇપેર કિવાં અસલનાં પાકિલાં સે. કુકડો બુરની ઇપેર બીઠો બીઠો પાકાં બુરાં ખાય. હિયાળ કે, ''કુકડાભાઇ કુકડાભાઇ થુડાં નિસાં નાખો.'' કુકડે થુડાંક નિસાં નાખ્યાં તી ખાંઇન પાસું હિયાળ માંગે ઇમ કરતાં કરતાં હિયાળ કે કુકડાભાઇ કુકડાભાઇ જરીક ડાળખી નમાવોન. તમુન તુડવાંની પડે. હુ જાતી તુડલીં. ''કુકડે ડાળખી નમાવી. થુડીકવાર તુડીન ખાદાં પાસુ હિયાળ કે, '' કુકડાભાઇ કુકડાભાઇ જરીક વદાર ડાળખી નમાવોન''. કુકડે વદાર ડાળખી નમાવી ઇતરે હિયાળી ઝપદીન કુકડાન હાઇ પાડ્યો. કુકડાન હાઇન હિયાળી માર નાખ્યો અન ખાઇગ્યું. પસ જા હુદાં બુરાં સાલ્યાં અન પોતાયું તાં હુદા બુરાં ખાદાં અન જંગલમાં જાતુ રહ્યું.

o

હાત સુર અન એક ગાંડો

કહેનાર : અર્જુન તેજીયા બારીયા
મુ. મીરાખેડી તા. ઝાલોદ

હાત સુર એક દન સુરવા નીકળ્યા. બદા લુટ લાયાતા. વાટમાં એક નદી આવી. તી નદીમાં એક ગાંડો કેડનું ઘુતગ્યું સુડીન ધીસા મારતો તો. ઘુત્ગ્યેની ઝુળી લીન ધીસા માર્યા. સુર ગાંડા કન જાઇન ધીસા માંગે સે. ગાંડો કે મન રુટો આલો તર હું તમુન ધીસા આલું. બદા હા કે સે અન ધીસા લે સે. સુર લુટ લાયાતાં તી લુટનાં પાંન્યાં બણાયાં અન ધીસાંનું હાયણું બણાવીન બદાંય ખાદું, ખાઇન નદીમાં પાણી પીહીન સાલ્યા. હાંજ પડવા આવી તાં એક ગાંમ આયું. ગાંમની મેરાં આવીન બીઠા. પેલો હુપો પડવેની ટીમ થાઇન બદા ઉઠ્યા. એક ઘેરમા જાઇન ભરાયા. પેલો હુયો હિતો ઇતરે કુઇ કોન ઉઠ્યું. આખા ઘેરમાં ફર્યા. ઝી મળ્યું તી બદું લીદું. ઘેરમાં દુદનું એક સલકુડું ભરીન સુઇલાપેર મીલીલું હિતું. સુલાન મેરાં ઘેર ઘણયાંણી હુતીલી હીતી. મેરાં લુટનું હાંડલું હિતું. સુરાંય દુદ ભાળ્યું ઇતરે ઇનાંન ખીર ખાવેનું મન થાયું. હાંડલામાંથો લુટ કાડીન ખીર બણાવી. ખીર તાજી તબડાવી ઘેર ઘણયાંણી સતીન સતી હુતી તી તીનો હાથ પોહ તો થાઇ રહ્યો તો. ગાંડો બીઠો બીઠો ભાળે તી પીલા સુરની ઇમકે કે, '' ચેત માંગે સે,'' સુર કે માંગતી કોન યે તે હુતી સે જાગી જાહેત હમણાં નાહવેની વાટ હુદી નીં જડે. ગાંડો કોન માંનતો અન કે કે હું તે માંગે સે ઇતરે આલવેનો. સુરના કે સે તર ગાંડો કે લાવો મારા બાથ ધીસા. સુર કે ધીસા ખાઇગ્યા હાઉ કાંથા આલ્યે. ગાંડો કોન માનતો અન લુટના સલકુડામાંથો સાટવો કાડીન પીલીના હાથમાં ખીર આલી. તબડતી ખીર હાથમાં પડતાં પીલી સમકીન બીઠી થાઇ ગઇ. બકોર કરવા મંડી, સુર અન ગાંડો ઝી મળ્યું તું તી લીન નાઠા. વાર પડી પુણ હાથનીં લાગ્યા અન વગડામાં ભરાઇ ગ્યા ઘણે ઉંડે ઉતરી ગ્યા.

વગડામાં એક ખવી પાડાનું રૂપ લીન હમો મળ્યો. પાડો હમો આવતો તો ઇતરે સુર નાઠા. ગાંડો પુણ નાઠો. અન નાઠીલા એક વાગનું દૈડું આયું તીમાં બદા ભરાઇ ગ્યા. પાડો વાહે પડીલો આયો પુણ દૈડામાં નીં ભરાવાયું ઇતરે દૈડાના મોડે ઉબો. ઉબો રીન થાક્યો ઇતરે બીહીગ્યો, પીલા નીકળેહે ઇમ કરીન બીઠો. ગમેતીરાં પુણ નીકળહે ઇમ કરીન પાડો દૈડાના મોડા ઇપેર આવીન બીઠો.

દૈડામાં એક વાગ રે, તીં દૈડામાં હુતો તો. સુર દૈડામાં સાંના સાંના ભરાયા ઇતરે વાગની ખબર કોન પડી. બદા સાંના સાપ થાઇન બીઠા. વાગ ઇનાં હમા ઢીકા કાડીન હુતો. બારતાં જાય ત પાડો અન માંય વાગ ઇતરે ઇતે બે પાહે ધીરાઇગ્યા. થુડીક વાર થાઇન ગાંડા થુ નીં રીવાયું ઇતરે સુરની ઇમ કે સે કે, ''મનતે વાગની હળી કરવેનું મન થાયું સે.'' સુરકે સેકે, '' વાગ ઉઠહે ત આપુન ખાઇ જાહે.'' ગાંડો કોન માનતો અન કે સે કે તમું હળી નીં કરવા હો ત લાવો મારા બાથ બાથ ધીસા, નીં માંન્યો અન વાગની હળી કરી. વાગ તળીયન જાઇ પડ્યો. ઉલળ્યો તીવો બારતો આયો અન ઝપટીન પાડાન હાદો, પાડાન માર નાખ્યો અન ઝીતરું ખવાયું ઇતરુ ખાઇન વગડામાં સાલતો થાયો. તળપીન પિલા બદા ધીરા રીન દૈડામાંથા બારતા આયા. વાગ કોન ભાળાતો ઇતરે બારતા આવીન પાડાન ભાળે સે. વાગ ઝીમતીમ પાડાન ખાઇન જાતોરહ્યો. પીલા ઉઠ્યાત પાડાનું માથું કાપ્યું અન માથું લીન સાલતા થાયા.

પાડાનું માંથું લીન જાતા તા, વાટમાંએક વડલાનું ઝાડ આયું તા બીઠા. ઈતરામાં એક જાન આવતી ભળાઈ. જાંન ઈનાંન હમી આવતીતી ઈતરે ઈ હતાયા. બદા વડલાન ઈપેર સડીગ્યા. જાંન થાકીલી હિતી ઈતરે વડલાન નીસાં આવીન બીઠી. જાંન રમતીતી તીન ઈપેર રીન બદા ભાળે. થુડીક વાર થાઈન ગાડાંન મુતરવેનું થાયું. ગાંડો પીલા સુરાંન કે કે મારતે મુતરવું સે. સુર ના પાડે સે અન કે સે કે આપુન ભાળી કાડહાતે હમણાં હાઈ પાડહે. ગાંડો કે ના મારે મુતરવું સે. નીં મુતરવાદો તર લાવો મારા બાથ ઘીસા. ગાંડો કોન માંનતો અન વડલાન ઈપેર રીન મુતરેસે. જાંન વાળાં ભાળે સે કે વરહાત સડીલો કોન ભળાતો તર સાટા કાંથા પડેસે. જાંન કોન ઉઠતી પીલા હતાઈન થાક્યા. પાડાનું માથું વારા ફરતું ઉસકતાં તા. ગાંડાનો વારો આયો. ગાંડો થુડીક વાર ઉસકીન પસ કે કે મારતે નીસાં નાખવું સે. બદા નાપાડે તર ઇતે ઘીસા માંગે. માંનતો કોન અન માથું નાખેસે, માથું ઘમ દીન નીસાં પડ્યું ઈતરે જાંન સમકી અન બદું મીલીન નાઠી. પીલા ઈપેરથા ઉતર્યા અન બદું ભીગું કરીન લીન સાલવા મંડ્યા.

જાન નાઠી ઈતરે જાંનના ઘુડાં અન ગદેડાં તાં રીગ્યાં. પીલા સુર એક એક ઘુડો લે સે અન ગાંડો એક ગદેડી લે સે. તી બદા ઈપેર લીહીન સાલવા મંડ્યાં.

થુડેક જાંઈન બીઠા અન બદાંય ભાગ પાડ્યા. પુત પુતેનો ભાગ લીન ઘેર હમા સાલ્યા. સુર અગેળ અન બદાંન વાહે ગાંડો ગદેડી ઈપેર સાલે. થુડેક જાતાં ગાંડાન થાયું કે ઈતે સુર સે ઈતરે મારે ભાગનું ઝી સે તી વાટમાં મન કનથું લુટ લીહે. ઈમ કરીન ઈના ભાગમાં ઝી ઘન આયું તી બદું નાંણું ગદેડીન ખવાડ દીદું. બદા પુત પુતાને ઘેર આયા. ગાંડો ઘેર આવીન ગદેડીન બુહો લીફ્યો. ઝીમ બુહો માયો તીમ ગદેડી ઝી ખવાડીલું તી બહું હગ્ગી. સુર આવીન ભાળે સે તર ગદેડી હુનુ રૂપું હગ્ગે સે ઈતરે ગાંડાન પુસે સે કે ઈમ કીમ, ગાંડો કે સે કે તમું પુણ તમારા ઘુડાન મારો ઈ પુણ હુંનું રૂપું હગહે. પીલા બુહાલી ફર્યા. ઝીમ મારે તીમ ઘુડા લાદ પાડે પુણ રૂપગ્યા કોન હગતા. ઘુડા મરીગ્યા. ગાંડાની ગદેડી પુણ મરી ગઈ. ગાંડો ગદેડીનું માહ ગાડામાં મીલીન બજારમાં વીસવા સાલ્યો.બજારમાં જાંઈન ઈતે કે, '' લો હાહા, હુવરનું માહ. લો હાહા હુવરનું માહ.'' બદા હામળી હામળીન લીગ્યા. ઈને જાંણે કે હાહા અન હુવરનું માહ સે. ગાંડો ગદેડીનું માહ વિસીન ઘેર ગ્યો. પીલા સુર પુસે કે તું માહ વિસી આયો. ગાંડો હા કે અન કે સે કે તમુ લી જાઓ વિસાઈ જાહે. સુર કે કે તીં હું કિન વિસ્યું. ગાંડો પીલાંન સેતરે સે અન કે કે બજારમાં જાંઈન ઈમ કિ્જો, ''લો ઘુડા ગદ્ધાંનું માહ, લો ઘુડાંન ગદ્ધાનુ માહ,'' તિયારીમાં વિસાઈ જાહે. પીલા ગાડામા માહ ભરીન નીકળ્યા. બજારમાં જાઈન કિવા મંડ્યા, ''લો ઘુડા ગદ્ધાનુ માહ, લો ઘુડા ગદ્ધાનુ માહ.'' બજારવાળાં હાંમળીન કિવા મંડ્યા,'' દડો ઉકિડે, દડો ઉકિડે.'' માહ ની વિસાયું ઈતરે સુર પાસા આયા અન ગાંડો સીતરે સે અન આપુન ઘુડાંથા ભુલે પાડ્યા ઈમ કરીન આયા તીવા ગાંડાનું ઝુપડું સુમી દીદું. ગાંડાનું રીવેનુ બળીગ્યું. ઝુપડી બળીન રખુડો થાઈ ગઈ. ગાંડો બીઠો બીઠો ભાળે. ગાંડાને થયું ચાલની બજારમાં જાઈન રખુડો વિસી આવું. ગાંડો ઝુપડાનો રખુડો ગાડાંમાં ભરીન લીજાય સે તી વખત વાટમાં રાજાની સુરી મળે સે. રાજાની સુરી લંગડી તીન સલાતું કોન ઈતરે ગાંડાન કે સે કે,મન ગાડામાં બીહાડ લે, ગાંડો કે કે બીહાડું ખરો પુણ તું પાદહીત મારો લુટ ઉડી જાહે. લુટ ઉડી જાયત હું તન કનથા રૂપગ્યા લીં. રાજાની સુરી સરત કરીન ગાડાંમા બીહે સે. રાજાની સુરી બીઠીલી અન ગાંડો ગાડુ લીન બજારમાં ભરાયો. બજારમાં જાઈન કિવા મંડ્યો,''લો ગુવાં સણાંનો લુટ,'' લો ગુવાં સણાંનો લુટ, બદાં ભાળે રાજાની સુરી ગાડામાં, બદાં આવી આવીન રખુડાન લુટ જાણીન લીગ્યાં. ગાંડો બદો લુટ વિસીન ઘેર આયો. પીલા સુર ભાળે સે અન ગાંડાન પુસે કે તું રખુડો વિસી આયો. હું કિન વિસ્યો. ગાંડો કે સે લો રખુડો, લો રખુડો. વિસાઈગ્યો. પીલા સુર પુત પુતાંના ઘેર બાળીન ઈ રખુડો વિસવાગ્યા. બજારમાં જાતી વખત સુર વસ્યાર કરે કે ઘુડાંન માહ વિસવા ગ્યા તી વખત ગાંડે આપુન સેતર્યા સે અન રખુડો ની વિસાહે તર ઈતરે ઈ બદા ભીગા થાઈન

વસ્યાર કરે કે બજારમાં રખુડો વિસવા જાગ્યે ઈપેલાં ગાંડાન ગાઠણી વાળીન કુવાન મેરાં મીલી જાય સે અન ગાંડાન કે સે કે જો હમણાંના સેતરાયા તર તન હમુ આવીન કુવામાં નાખ દીહું. ગાંડાન પુટલું વાળીન મીલીગ્યા.

ગાંડો કુવાન મેરાં ગાઠણી બાંદીલો પડ્યો સે. ઈ વખતી એક ઘેટાં સારવાવાળો ગારી ઘેટાંલીન નિકળ્યો. ગારીન તરહ લાગી ઈતરે કુવે પાણી પીવા ગ્યો. કુંવાન મેરા ગાંઠણીમાં ગાંડો પડ્યો તો તે ગારી આવીન ભાળે સે. ગાંડાન પુસે સે કે તન ગાંઠણીમાં કિમ બાંધો. ગાંડો ગારીન કે સે કે મારતે પણવું કોન અન મન લુઠાગ્યાં લુઠાગ્યાં પણાવે સે, નીં પણે તન હમું કુવામ નખદીહું. ઈમ કરીન મારી જબાન ની વાટ જુવે સે. પુણ મારતે કોન પણવું. હું પણવેનું ના કુંસે ઈતરે મન ગાઠણી વાળીન મીલીગ્યા સે, પાસા આવહે તર મન કુવામાં નાખ દીહે.''

ઘેટાવાંળા ગારીન થાયું કે ઈ કિવો સે પણવેનું ના કે સે, ગારીન પણવેનું મન થાયું. પીલાન જગા ઈપેર મન પણવા મળહે, ઈમ કરીન ગારી ગાંડાન સુડ દે સે અન ગાંડાન કે સે કે મન ગાંઠણીમ બાંદ દે. ગાંડો ગારીન ગાઠણીમાં બાંદીન હતાઈગ્યો.

પીલા હાત સુર પુત પુતેનું ઘેર બાળીન રખુડો વિસાવા ગ્યા તી બજારમાં જાઈન કે, ''લો રખુડો, લો રખુડો,'' બદા કે દડો ઉકિડે ...દડો ઉકિડે. પીલાંનો રખુડો ની વિસાયો છેવટે રખુડો લીન પાસા આયા અન આયા તીવા કુવે પુગ્યા. ગાંડાન બબડતા જાય હાળે ઘુડા મરાયા, ઘેરાં બળાયાં, હાઉ ત ઈન કુવામાં નાખવો પડે. આયા તીવા કુવાન મેરાં વાળી ગાંઠણી કુવામાં નાખ દીદી. ગાઠણી નાખીન પાસા ઘેર હમાગ્યા પુણ ઘર બાળ દીદાં ઈતરે કાં બીહે, ઈ એક મેર ઝાંઈન બીઠા અન વસ્યાર કરે.

ગાંડો ગારીન બાંદીન ઘેટાં લીન સાલીગ્યો. હંતાતો હતાતો પીલાંન ભાળતો જાય, પીલાંય ગારીન કુવામ નાખ્યો તી ભાળ્યો. થુડી વાર પસી ગાંડો ઘેટાં લીન ઘેર આયો, પીલા બદા ભાળી રહ્યા. ગાંડાન કે કે તન તે હમુય કુવામાં બાંદીન નાખ્યો તર તું ઘેટાંલીન કાંથો આયો. ગાંડો કે તમુય મન તે ઈપેર નાખ્યો. જરીક ઉંડે નાખતા તર હું મુટાં મુટાં લાવતો. ઈપેર નાખ્યો ઈતરે નાંના નાંના ઘેટાં મળ્યાં. પીલા કે કે તર તું હમુન બાંદીન કુવામાં નાખદે હમુન પુણ ઘેટાં મળહે ઈમ કરીન કુવાન મેરાં ગ્યા. બદાંન બાંધ્યા અન વારાફરતા નાખવેનું કિદું. ગાંડો પીલાંન કુવામાં નાખેસે. એકની નાખો ઈતરે બરબુટા નીકળ્યા તીન ભાળીન બીજાકે કે ઈ મુટાં મુટાં ટાળે સે, મન વેલો વેલો નાખ ઈમ કરીન બદા કુવામ નાખવા કેસે. ગાંડો બદાંન કુવામ નાખ દેસે. બદા કુવામાં બુડીન મરી જાય સે અન ગાંડો ઘેટાં લીન સાલતો થાયો.

o

હાત ભાઈની એક બુન

વાર્તા કહેનાર : હિંમતભાઈ ડાંગી
તાલુકો : ઝાલોદ

હાત ભાઈ રુજનાં શિકાર રમવા વગડામાં જાય, શિકાર કરવા જાય તર રુજનાં કઈકની કઈક લીન આવે. કુઈકદન હાહો લાવે, ખપીલા લાવે. હરણું લાવે કે લાવડી પુણ મારીન લાવે. એ દન શિકાર કરવા ગ્યા. ઈનાંન હાતી પુતેની એક બુન તે હાતી પડી અન કે કે હું પુણ તમાર હાતી વગડામાં આવું. પીલા કે કે વગડામાં કાટા વાગે, ઝાખરાં સહીડાય તનથી નીં અવાય. બુન કે મારતે આવવું સે. લુંઠાગ્યાં લુઠાગ્યાં તીયાર થાઈ અન હાત ભાઈ હાતી વગડામાં ગઈ. પીલાંય હીરો ઘાલ્યો. કુઈ કોન નીકળ્યું. હાહું કે હિયાળ કઈ ભાળવા ની જડ્યું. ખપીલો પુણ નીં ઉડ્યો. આખા વગડામાં આડ લીન ફર્યા પુણ કઈ નીકળતું કોન. ફરી ફરીન થાક્યા શિકાર હાથ ની આયો. બદા વસ્યાર કરે કે રુજનો તે શિકાર મળે પુણ આજ તે કઈ કોન નીકળતું. આખું વગડું ફર્યા પુણ કઈ ની મળ્યું.

બદા વસ્યાર કરે સે કે ઘેર હું લીન જાહું. ઠાલા જાહુંત આપુન ખાવા નીં આલે. ઘેર વાળાં આપડી વાટ જુહે. વસ્યાર કરીન હાતમાંના ઝી મુટા હીતા તી સો (છ) જણા કે કે આજ આપડી બુન હાતી આવી ઈતરે આપુન શિકાર ની મળ્યો. ઈતરે આપુ ઈન મારીન માહ ઘેર લી જાગ્યે. સો જણા હમજ્યા અન બુનની મારી નાખી. નાંનો ઈખલો વસ્યાર કરે સે. પુતેની બુનની મારી તી ઈન ગમતું નથી. પીલા સો જણા અન ઈ ઈખલો ઈતરે કઈ કોન કરતો.

પીલાય પુતેની બુન મારીન બદું માહ વાટી લીદું. ભાગ પાડીન ઘેર લીગ્યા. નાનાન પુણ ઈનો ભાગ આલ્યો. બદા ઘેર જાઈન માહ રાંદીન ખાદું. પીલો નાંનો સે તી પુતેની બુનનું માહ ખાતો નથી અન ખીતરના હિડામાં લી જાઈને ડાટ્યું. જ્યાં ડાટ્યું તું તાં એક વાહીણ ઉગી. વાહીણ મુટી થાઈ. એક વખત એક જુગીડો ફરતો ફરતો આયો. તી વાહીણની ભાળીન ઉબો. ઈન વાહળી કાડવેનું મન થાયું. વાહીણ કાપીન ઈને વાહળી કાડી, વાહળી વગાડતો ફરે.એક દન ફરતો ફરતો હાત ભાઈ વાળા ગામમાં પાસો આયો અન વાહળી વગાડે. ગામમાં ફર્યો, ફરીન બદું ઉગરાવે. ઈમ કરતો કરતો પીલા ભાઈનાં ઘેરાં આયાં તાં આવીન વાહળી વગાડવા મંડ્યો.

જુગીડો જી વાહળી વગાડતો તો તી વાહળી પીલા નાંના ભાઈએ પુતેની બુનનું માહ દાટ્યું તાં ઉગીલી વાહીણ માંથી કાડી તી, ઈતરે જી માહ દાટ્યું તીમાથી પીલા ભાઈની બુન અસલનું રૂપ લીન વાહળીમાં ભરાઈ ગઈ. અન ઈ વાહળી જુગીડો વગાડતો વગાડતો પુતેના ભાઈનાં ઘેરાં જાં હિતાં તાં આયો.

જુગીડો વાહળી વગાડે સે અન વાહળીન કે સે કે

વાગજે રે વાહળી વાગજે રે વાહળી
તારા ભાઈનાં ઘેરાં આયાં
વાગજે રે વાહળી.....

પીલી બુન તે વાહળીમાં વાગતી કોન અન વાહળીમાં રીન કે સે કે,

નીં રે વાગું જુગીડા...નીરે વાગું જુગીડા
મારા વેરીઓનાં ઘેરાં...
નીરે વાગુ જુગીડા

વાહળી બરુબર વાગતી કોન ઇતરે જુગીડો વિસાર કરે કે વાહળી કિમ વાગતી કોન, ઇ બદા ભાઇન તાં જાય સે પુણ વાહળી વાગતી કોન. ફરતો ફરતો પીલા નાના ભાઇ ના ઘેર ગ્યો. તાં જાઇન વાહળી વગાડે સે. અન કે સે

વાગ જે રે વાહળી વાગ જે રે વાહળી
તારા ભાઇનાં ઘેરાં આયાં વાગજે રે વાહળી

પીલી માય રીન વાગે સે, વાહળી નાળે સાળે વાગે સે અન કેસે

હું રે વાગું જુગીડા..હુરે વાગું જુગીડા
મારા ભાઇનું ઘેર આયું
હું રે વાગું જુગીડા....

વાહળી નાળે સાળે વાગી કિમકે પીલો ભાઇ પુતેની બુનની મારવા ના પાડતો તો, બુનનું માહ કોન ખાતો, બુનની હાતી ઇન અસલ હિતું. બુન ઇન કન રીતી તી ઇતરે બુન જાંણે સે. ઇતરે ભાઇનું ઘેર આવતાં ઇ બુલે સે. વાહળી અસલ વાગે સે ઇતરે પીલા નાના ભાઇન વીમ પડ્યો. ઇ વિસાર કરે કે નક્કી ઇની વાહળીમાં કઇક સે નીતે વાહળી ઇમ નીં વાગે.

જુગીડો વાહળી વગાડે તી પીલો નાનો ભાઇ બીઠો બીઠો ભાળે. જુગીડો ફરી ફરીન વાહળી વગાડે. વાહળી અસલ વાગે. જુગીડો વાહળી વગાડીન બીઠો ઇતરે પીલા નાના ભાગ્યીં પુસ્યુ કે તમુય ઇ વાહળી કાં ઘડાવી, પીલો ઝી વાંહીણ માંથી વાહળી ઘડી તી વાહીણ વતાડે સે અન કે સે કે ઇની વાહીણમાંથી મી વાહળી ઘડી. નાનો ભાઇ હમજી ગ્યો અન પીલા જુગીડાન બીહાડ્યો. પાણી પાદું અન પસી કે સે કે આજતે તમુ મારે ઘેર ખાઇન પસી જાજો. જુગીડો રુકાયો. ખાવેનું બણાયું. ખાવા બીહાડ્યો તી વખતી પીલા નાના ભાઇન વિસાર આયો કે જુગીડાની વાહળી બદલાવલું. જુગીડો ખાવા બીઠો અન પીલે વાહળી બદલાવ લીદી. જુગીડાની વાહળીની જગા ઇપેર બીજી વાહળી લાવીન મીલ દીદી. જુગીડો ખાંઇન સાલતો થાયો. પીલો ભાઇ વાહળી વગાડે. વાહળી અસલ વાગવા મંડી. રુજનો વગાડે અન ઘેર બારતો જાય તર પડાળમાં ખુહીન જાય. રુજનો વાહળીની પડાળમાં ખુહીન જાતો રે ઇતરે પીલી બુન વાહળીમાંથી નિકળીન પીલા હારું ખાવેનું બણાવે, ખાવેનું બણાવીન પાસી વાહળીમાં ભરાઇ જાય. પીલાન ખબર કોન પડતી. રુજનો આવીન ભાળેત ખાવેનું બણાવીલું વે. એક દન વાહળી વગાડીન પડાળમાં ખુહી પસી સાંનો સાંનો હતાઈ ગ્યો. પીલી વાહળીમાંથી બારતી આવી અન ખાવેનું બણાવવા મંડી. પીલો હતાંઇ ભાળે સે. ખાવેનું બણાવીન પીલી પાસી વાહળીમાં ભરાવા સાલી, પીલો દોડીન ગ્યો.

વાહળીમાં ઇ માખ બણીન રે. અન બારતાં આવે તર ઇ અસર પુતેનું રૂપ લીલે. અસલનું રૂપ લીન ખાવેનું બણાયું તાં હુદુ પીલે ભાળ્યું. અન જીવી વાહળીમા ભરાવા જાય સે અન માખનું રૂપ લીવેની તીયારી માં સે ઇતરામાં નાનો ભાઇ પુગીગ્યો અન પીલીનો સુટલો હાઇ પાડ્યો. સુટલો હાઇન પુસે સે કે તું કુણ સે. પીલી પુતેના ભાઇન બદી વાત કરે છે. ભાઇ અન બુન પાસાં ભીગાં થાયાં. ભાઇ કે સે કે તું હાઉ રૂપ લીન પાસી આવી જા આપું બે ભાયડાં હાતી રીહું. પીલી માખ થાઇન ભરાતી તી તે હાઉ કોન ભરાતી અન પીલા નાના ભાઇ કન રીવા લાગી. પીલા સો ભાઇનાં ઘેરાં પાહે પડતાં તાં પુણ કુઇ દન તે તાં કોન જાતી. આમ ભાઇ બુન હાતી રીવા મંડ્યાં.

○

હાત કુવર અન હાત હતુકેળ

કહેનાર - કમલેશ હિમત ડાંગી
મુ. મિરાખેડી તા. ઝાલોદ
રજૂકર્તા - સુરમલ વહોનિયા

નાળા નાળા રાજાના હાત કુંવર ભીગા થાઇન શિકાર રમવા વગડામાં જાય. શિકાર રમવા જાય તી વખત ગાંમને ગુંદરે મંદિર સે તાં થાઇન જાય. મંદિરના પુજારાન પુસીન પસ નીકળે. પુજારો કઇ પાહે જાવાનું તી વતાડે તીની મોર ઘુડાલીન જાય. એક દન પુજારે કિદું કે, ''તમુ ઉગમણા જાઇન હુરીના વળી જાજો, ભાભરાંના નથ જાતા વો.''

પુજારાએ કિદું તી ગાંઠીની વાળ્યું કે પસી કિદું ની કિદું કરીન ઇ સાલ્યા. બૂડમણા પડ્યા અન ભાભરાંના આવીન ઉગમણા વળીગ્યા પુણ શિકારનીં મળ્યો. ઉગમણા થાઇન હુરીના વળ્યાં તાં એક હાહો નીકળ્યો, ઇ બૂડમણો નાઠો, ઘુડાલીન વાહે પડ્યા. ફરીલી જગામાં નાઠો અન એક દૈડામાં ભરાયો. ફરતા ઘુડા બાંદીન ઘીર્યો. આજ ઇનાંન કુઇ શિકાર નથ મળ્યો ઇતરે હાહાન લી જાવો પડે. ફરી ફરીન થાકીલા હિતા તાં હુદા હાહાન નકળવેની વાટ જુવે પુણ હાહો નીકળતો કોન ઇતરે દૈડાન ખણવેનું અન ખણીન કાડવેનો વસ્ચાર કર્યો.

ફરતા ફરતા ઘુડા બાંદીન દૈડું ખણવા મંડ્યા, થુડ્ક ખણ્યુંન ઝાળા આયાં તી હટાવીન ઉંડું ખણવા મંડ્યા, ઉંડું ખણતાં દૈડામાં પાંણી આયું પુણ હાહો કોન ભળાતો. બદા કુવરમાં ઝી મુટો હિતો તી ભુયારામાં (દૈડું) ઉતર્યો. વારા પરમાણે વદા દૈડામાં ઉતર્યા.

ઈ દૈડામાં હાત હતુકેળ રે, ઝી હાહાન કુવર દોડાવીન લાયા તી હાહો હતુકેળુની બણાવટ હીતી, ઇતરે દોડીલો આયો તીવો ઇજ દૈડામાં ભરાયો. હાત જણા માંય ઉતર્યા. પીલી હાત જણચી માંય હીતી, ઝીવા ઉતર્યા તીવા ઘણી બણાયા. હાતે હાત બેનું ઘણીવાળી થાઇ ગય, દની દની મનખ થાઇન ફરે અન રાતીં ઇનાંન ભરખે, ખૂન સૂહે.

હાત માંના નાંના ભાઇન ભાગમાં નાની હતુકેળ આવી તે પુરું હિકીલી કોન. હજુ તીન પુરું આવડતચું કોન ઇતરે પીલાનું ખૂન કોન સુહતી. નાનો કુંવર ઇખલો તાજો અન બીજાંના હાટકાં ભળાવાં મંડ્યા. ઝી મુટી હતુકેળું સે તી નાંનીન રીહી મરે, કિમકે નાંની સૂહતી કોન, નાંની સેતે પીલા નાંના સૂહવેના રયાં સે. પીલાંન તે સૂહી સૂહીન લાકડાં જીવા બણાવ દીદા.

એક દન હતુકેળું બીઠી બીઠી વાતી કરે કે હાઉં ઇનાંન હાટકાં બાકી સે તી પુણ સૂહી લીવેનાં, હાટકાં સૂહવા ઇ વાત કરે સે કે હવામાણી તેલ કકડાવીન માંય નાખીન પસ ઇનાંનાં હાટકાં સૂહવેનાં. નાંની હતુકેળ વાત થાતી તી તી વખત ઇનાંન ભીગી હિતી, પાસી આવીન નાના કુવોરની વાત કરી દીદી, નાના કુવોરની ઇ હિકાડેસે. વાત વતાડેસે અન કે સે કે તીલ કકડાવીન ઉંગળવા જાય તી વખત દૈડામાં ઉતરવેની અન સડવેની દુરી બાંદીલી સે તી દુરી હાઇન તુ પેલાં નીકળજેં અન પસ બદાંન ખીસી ખીસન સડાવજે. બદા સડીરે તર ઘુડા ઇપેર બીહીન નાહવેનું, બદી ઉંગળતી વે તી વખત મારાં ઇખલીનાં સિતરાં લીન નાહવેનું ઇતરે બદી મારાં સિતરાં ખોળવા મંડે તાં હુદા તમું ઘણા સીટી નકળી જાહો. અગેળ જાતાં એક કુરી નદી આવહે તીમાં ઘુડા કહી જા હે. તું બદાંથી વાહે રીજે અન ખાંડાથી ઘુંડાંનાં પુસડાં કાપી નાખજે અન કુદીન ઘેડ સડી જાજો. પુસડાનું ખૂન ભાળીન ઇ બદી ખૂન સુહવા લાગ હે તાં હુદાત

તમુ ઘણે સીટી નીકળી જાહો.'' નાના કુંવરની હિક આલી અન ઇન હાથમાંનું કડું કાડીન આલ્યું અન કિદું કે મારી ઝી વખત જરૂર પડે તી વખત કડું ઠુકજે હું આવીન હાજર થાઇ જાંય.

નાંની હતુકેળી અક્કલ આલી, પીલો હમજીગ્યો, હાત દન પુરા કોન થાયા તાંત પીલા હુકીગ્યા. બસવા અન પીલાંન ઉગારવા નાંનો વસ્યાર કરે સે.

બદાંન ઉંગળવા કાડેસે, ધીરાં ધીરાં લી જાય સે. ઉંગળાવીન પાસાં આયાં, તીલ કકડવા મીલ્યું અન હતુકેળું પુતે ઉંગળવા જાય સે. કુદી કુદીન ઉંગળે સે. નાંનો બદાંન વાહે હીતો તી દરવાજે થો દુરી પુતો ગ્યો. ઝીવી ઉંગળવા વળી ગયીં તીવો બદાન પેલો બારતો આયો અન બદાંન ખીસી ખીસીન સડાવ દીદા, સડાવીન સીતરાં લીન નાઠો. હાતુકેળુંન ખબર પડી ગઈ, માર માર આવીન સીતરાં ખોળવા લાગ્યીં તાં હુદાં ઘણે પલી ગ્યા. અગેડ જાતાં કુરી નદી આવી તીમાં ઘુડા કહી ગ્યાં, પીલી દોડીલી આવી પડગ્યીં, નાનો વાહે હિતો તીને ખાંડું મારીન ઘુડાંના પુસડાં કાપ નાખ્યાં. આવયીં તીવી પુસડાંન ડહી ગયીં ઇતરી વારમાંત ઘેડ સડીજ્યા અન પાસા નાઠા. પીલી બદી, પુસડાંનુ ખુન સુહવા મંડી, ઇતરી વારમાંતે ઘુડા લીન પલી ગ્યા.

નાઠીલા જાય સે, જાય સે અન નાહી નાહીન ઘુડા થાકીગ્યા અન પીલા પુણ થાકી ગ્યા, ધીરાં પડ્યા, ફરતાં ફરતાં થાકે સે અન મેરાં કુઇક નગરી સે તી ભાળવા જડી તર તીન હમા વળીગ્યા.

ઈ નગરીમાં એક રાજા રે. તીનો કુવર મરીગ્યો, નગરીમાં રાજા નાત જમાડેસે ઇની ખબર પીલાંન પડીસે. બદાંન ભૂખ લાગી સે. નાંનો ભાઈરાજાન પુસવા જાય સે અન રાજાન કે સે કે ખાવેનું મળહેમ. રાજા કે સે કે ખાવેનું મળહે ખરું પુણ મડદું હાસવવું પડ હે, મારા કુવોરનું મડદું હાસવહો તર ખાવેનું મળહે ઇવી શરત કરી. રાજા પીલાન બદું પુસે સે. અન કે સે કે કુવરનું મડદું હાસવવેનું, જો મડદું ગુમ થાઇ જાહેત તમુન હું મારનાખી, મારીન ભહીગા કરીન હળગાવદી. નાનો કુવોર શરતમાં બંદાયો અન ખાવેનું લાયો તી બદાંય ખાદું. હાંજ પડી મહાંણમાં મડદું પડ્યું સે તીન ફરતા ઘુડા બાંધા, બાંદીન હુતા. નાંનો કુવોર ખાતો કોન, બદા હુઇ ગ્યાન કડું ખખડાયું. પીલી નાંની હાતુકેળ હાજર થાઇ, બે જણાંય ભીગા બીહીન ખાદું. થુડી વારમાં ઇ જાતી રી, નાંનો બીઠોતો તીન નીંદર આવવા મંડી. ઇ ઉંગાવા મંડ્યો. ઇમ કરતાં કરતાં ઇત હુઇગ્યો. રાત પડી અન ખાંડાનો ખવી આયો તી મડદુ લીગ્યો. હવીરમાં ઉઠ્યા અન ભાળ્યું મંડદું નીંમ્ળે. ઇતરે પીલાના ડુળા ફાટી ગ્યા. હાઉ હું કરવેનું? હવારના પોરમાં રાજાનું દળ આયું, દળ આવતાં ભાળીન બદા ફફડીગ્યા. દળ આવે સે તીન હાતી નાનો વાત કરે સે અન કુવર એક દનની મદલ માંગેસે અન રાજાન હમજાવે સે. રાજા મદલ આલે સે. બીજો દન થાયો અન હાંજ પડી. પીલો પાસો ખાતો કોન, દન બુડે સે અન બદા હુઇ જાય સે તી વખત કડું ઠુકેસે. નાની હતુકેળ હાજર થાય સે. બે હાતી બીહીન ખાય સે, ઇ વખત મડદાની વાત પીલો હતુકેળની કરે સે. નાનો બદી વાત કરે સે અન કે સે કે મડદું ની મળે તર બદાંન મારી નાખ હે. હતુકેળ મડદું પાસું લાવી આલવા બંદાય સે, નાનો કે સે કે હવેરાં રાજા આવહે. તી હુકમ કરીન ગ્યો સે કે મડદું ની મળેત બદાંન બાળવેના.

નાની હતુકેળ ફૂંક મારીન ખાંડા ખવિ કનેથી મડદું લાવી આલ્યું અન જાતી રી.

હવીરમાં રાજા દળ હાતી આયો અન ભાળેત મડદું પડ્યું સે, રાજા પુતાન વસનમાં ફરીગ્યો અન કે સે કે ઇ જીવતો હિતો, ઇન જીવતો કરો નીતે બદાંન બાળીમીલું. રાજા બદલીગ્યો, નાંનો કુંવર કે સે કે એક દનની મદલ આલો. રાજા મદલ આલીન દળ લીન જાતો રે સે.

હાંજ પડી ખાવેનું ઉસુ ઇતરે સા-પાણી જીવું કરીન બદા હુવા પડ્યા. બદા હુઇગ્યા પુણ નાંનો ઇખલો તજે સે. હાથનું કડું ઠુક્યું ઇતરે પીલી હાજર થાઇ ગઇ. કુવર બદી વાત વતાડદે સે. પીલીએ જુમની હાઇન જીવ ઘલાડ્યો,

પીલા મરીલામાં જીવ આયો પુણ ઇ ઉબો નીં થાય. હતુકેળ જાંણે સે કે ઝીરાં તીરાં રાજા ઇન હાથની અડાડે તાં હુદો ઇ ઉબો નીં થાય, હાતુકેળ જાતી રી સે. અન પસી રાજા આવે સે તી પુતાના કુવરની જીવતો ભાળેસે અન હાથ અડાડે સે. હાથ અડાડતામાં કુવર ઉબો થાયોજાણીન રાજી થાઇ જાય સે અન નગરીમાં અરઘુડો કાડે સે. વાજતે ગાજતે ઘુડો આખી નગરીમાં ફરે સે અન જીવતા થાયલા કુવોરની વદાવેસે.

રાજા રાજી થાઇન પુતાની હાત કુવરીઓ સે તી બદી તીયાર કરાવીન હાત કુવરો ઝી પુતાની નગરીમાં આયાતા અન તીનાંન લીદે પુતાનો કુવર જીવતો થાયો ઉતરે પુતાની કુવરીયું તીના હાતી પણાવવા કે સે, પીલા મુટા તી પણી જાય સે પુણ નાંનો પણતો નથી અન રાજાન કે સે કે મારા સોગન લીદીલા સે અન તીના હારુ માર મહુણાંમા રુકાવું પડહે.

પેલા પણીગ્યા તીનાંન બહું મળીગ્યું ઇતરે ઇ રાજી થાઇ ગ્યા. નાંનો મહુણાંમાં રાત રુકાયો, રાતી કડું હુક્યું ઇતરે પીલી નાંની હતુકેળ હાજર થાઇ ગઇ. નાના એ બદી વાત કરી તર હતુકેળ કે સે કે આપડે દેહ જાતાં રીયે. બે જણાં જુડ થાઇન પુતાને દેહ જાતાં રયાં તાં ખાદું પીદુન મોજ કરી.

O

સોપડી કોની ?

ગણેશ દેવી

તીજગોડમાં પિઠુરાપાડે તીમાં એક ભાત સે. કાગદમાં લખનારા અન પિઠુરા પાડવાવાળાન લખારા કે સે. પુણ આદિવાસીયુંના જલમમાં લખીલાનું હું સે? કઈનાં સોપડા ઈ લખે સે ? અન ઈનાં હારુ સોપડાં કિવાં વે ? આપડા દીહના નવા બણીરીલા બણાવુંમાં અન લખાયસે તીનામાં આદિવાસીયુંનું હું લખાયલું સે ? આદિવાસીયુંન ગણ્યાસે કે કોન ! નવું નવું જાંણવેનું ઈનાંન મળેસે કે કોન ? તીનો આજ વસ્ચાર કરવો પડે.

આજાદી મળી તીરાંની નાંનાં નાંનાં ગાંમડામાં નિહાળી ખુલ્ગી, કિતરેક ઠીકાણે કુલેસી સાલુ થાગ્યીં. પુણ લુકાંની વહતીમાં વદારો થાતો ગ્યો તીમ તીમ નિહાળી ઉસી પડવા લાગ્યીં. અન અભુણાંન ભણવેનું ત કઈ ભળાતું નથી. આદિવાસીયુંના મલકમાં અભણ લુકાં વદાર સે. અન તિમાં સુરગ્યી ખાસ ભણતીજ નથી. પેલુ ઈમ લાગતું તું કે આદિવાસીયુંના સુરાંન લખતાં વાસ્તાં આવડી જાય ઈતરે નોકરી ધંધો મળી જાહે. પુણ તીનાંન તે નીસા કાંમની નોકરી મળી, ઈપેરના કાંમની નોકરીની (ઉપિસરુંની) જગા ઈનાંની સે તાં હુદી ભરાતી નથી. આજાદી મળી પસીં આદિવાસીયું હારુ નાળા મતદાર સંગુ બણ્યા, તીમાં વાત ઈવી હિતી કે આદિવાસી આગેવાનું સંસદમાં પુગે તર થુડા ઘણા ઈ અગેળ આવહે. પુણ તી બદા આગેવાનું બીજાંન ભાળીન રાજકારુણની રમેતમાં ભરાઈગ્યા.

નાળા નાળા મલકમના મુટા ઉપિસરુંએ આદિવાસીયુંના તાજા હારુ જાત જાતનાં કાંમાં ખોળી તીનો અમલ કરવા કાયદા બણાયા, આદિવાસીયું હારુ પુતાની ઉપિસીં ઉબી કરીન બી.ડી. સર્મા સાહેબ જીવા જાંણકાર અધિકારીઉંનુ પુણ કિતરીક વખત બિહાડ્યા, તીનાંય જવાબું લખ્યા. આદિવાસીયું હારુ નાળાં પલાંન થાયાં. પુણ ઈ બદું થાતાં હુદીમાં પેલાં જી આશા હીતી તે ઓહરી ગઈ. ઈના પસીં જંગલખાતાનો નવો કાયદો આયો. અઢારસો સોરાણુમાં અંગ્રેજુએ બણાવીલા કાયદામાં આદિવાસીયુંન ખપ પુરતી દ્વાઉં, મોદ અન બાળવેનું લીવેની રજા હિતી. નવા કાયદામાં જંગલના રાજા મંત્રીઉં અન સરકાર બણી.

જૂના જમાંનાથી આદિવાસીયું ડુંગરાંમ જાઈન રેસે, ડુંગરા નદીન મેરાં પુણ ઉસાઈવાળી જગા ઈપેર ઈતરે નદીના પૂરની સમક નીં લાગે. શેરું બણતાંગ્યાં અન શેરુંમાં વિજળીની કમી પડવા લાગી ઈતરે વિજળી ઉબી કરવા બંદ બાંદવા પડ્યા. બંદ બાંધ્યાવગર કારખાનાં સાલે નીં ઈતરે બંદ બાંદવા પડ્યા. બંદનું પાંણી ડુંગરાંમાં ઈપેર સડીગ્યું, આદિવાસીયુંના ઘેરાં ડુબાંણમાં ગ્યાં ઈને લીદે આદિવાસીયુંન બીજે પાહે રીવા જાવું પડ્યું.

ઈના વખતમાં બીજા ગાંમડાંમાં સરકારી સંસ્થાઉં શરૂ થાગ્યીં. તાંની જમી ઈપેર પંપથી ખીસી લાવીલા પાણીની પિયોત થાતી. શેરમાં નવાં મકાનું અન રોડ બણ્યા, નવાં કારખાનાં ઉબા થાતાં ગ્યાં. શેરનાં નાંનાં નાંનાં સૂરાં એક હરકી ભાતવાળાં સિતરાં પેરીન નિહાળમાં ભણવા જાતાં. સુરગ્યાંન ભણવેનું પુરું નીંથાય તાં હુદી લગન નીં કરવેની સુટી મળતી. આખા દીહમાં અસલના પલ, અસલની દીવાલું, અસલના મશીનું બણાવવેનું ભણાવાતું, અસલની રસગ્યીં (ઇંજીશનો) વાપરવા હારુ દાકતરીનું ભણતર ભણવા શેરના સુરા અન સુરગ્યાંની મુટી મુટી

લીણી પડવા મંડગ્યીં. જીનાન ઇ ભણવા ની મળ્યું તીમાંના કિતરાક ટુકિસુમાં ન હુટલુમાં દાખુલ થાયા, કિતરાક બિંકુમાં કાંમ કરવા મંડ્યા, કિતરાક તે આપડો દીહ સુડીન બીજા દીહમાં જાંઇન આપડા દીહનું નાંમ કાડવા મંડ્યા. ઇ બદાંના મિનેત તે કરવી પડતી પુણ ઇ મિનેતના ફોળ કિરાંકતે મળહે ઇવી ઇનાંન ખાતરી હિતી.

આદિવાસીયુંના નસિબમાં લંગુટી અન ભૂખ. મિનેત અન નિરાશા. ઇનાં બદાંથી થાકી જાઇલો આદિવાસી આજ ખાવે પીવેને રવાડે સડી ગ્યો સે. ઓગણીહમી હદીના આદિવાસીયું બુદીવાળા હિતા. તિમાંના કિતરાક તે અંગરેજ સરકારની વિરુદ્ધમાં જુરદાર લડત સલાડતા. ભારત દીહના બીજા રાજાઉન આદિવાસીયુંનો હાત મળતો. આદિવાસી મલકમાંથી દળ લી જાવા તીનાંન દાંમ સૂકવતા. રાંણો પરતાપ અન શિવાજી જીવાન આદિવાસીયું નો હાત મળતો. જમી, જંગલ અન પાણી ઇપેર તીનાંની સત્તા રીતી, દીહમાં હું સાલેસે તીની પુરી જાણ આદિવાસીયુંન રીતી. જૂના વખતમાં હિમાળા ડુંગોરમાં રીતા આદિવાસીયુંમોના કિન્નર જીવાન દેવની જીવું માંન મળતું. માભારત અન રામાયુણ વખતમાં આદિવાસીઉંએ ભારત દીહમાં ઘણી સત્તા ભૂગવી. પૂણ આજ ઇ બદુ આદિવાસીયુંના ધીપડામાં પાડીલી ભાત અન ઇનાંની વાર્તાઉમાં હસવાઇ રયું સે. આજનો આદિવાસી મોખામણા વગરનો, ઓળખાંણ વગરનો થાઇન રે સે. ખ્રિસ્તીયું, મુસલમાનું, હિન્દુ ઇ બદા આદિવાસીયુન નીસા હમાજના ગણવા મંડ્યા સે. કારખાનાં વાળા અન કુંટરાકટરું તીને માથે કપસીના, ગારના, લાહળાંના, લુખંડના ભાર નાખવા ટીવાઇ ગ્યા સે. શેર વાળા આદિવાસીયુંને પુતાના શેરની લાગીલો કુહવારો ગણે સે. કેમ ?

જમાંનાથી લખાયલાં સોપડાંમ નિયોમ સે કે બળ વગરનાનું હાસું વે તાં હુદુ તિન હાસુ ગણવામાં કોન આવતુ. અન બળવાળાનું ખુટુંવે તાં હુદું તીન હાસું માંનવામાં આવે સે. આદિવાસી પરજા બીજાંના કાવાદાવા થી પસેળ રી ગઇ સે ઇમ કિવું બરુબર નથી, નવો રસ્તો કાડવા પુતાનામાં કમિ વે તી પારખતાં હિકવું પડે. આદિવાસીયુંનુ દોષ હુ ઇની ભુળપણ સે ? જૂના જમાંનામાં જી હથિયારું વાપરતા તી હજુ ઇનાંય સુડ્યાં નથી ઇ સે ? કે મન મિલિન આનોંદ કરવો ઇ ઇનાંનો અસલ સ્વભાવું સે ? ના, ના ઇનાંનો મુટો દુષ સે ઇજ્ઞાન નીં મીળવવું અન ઇજ્ઞાંન વાપરતાં નીં હિકવેનું. કુઇ હમાજ અગેડ વદે સે તી હથિયારું અન ઘનના જુંરીં અગેડ નથી વદતો, હમાજ ઇની આવનારી પીડી હારુ કઇક મિલિન જાય સે. અગેળ મીળવીલું ઇજ્ઞાંન વધ્યના કે શાસ્ત્રુંના રૂપમાં જાળવી જાંણે સે. જૂની કે નવી હંસ્કૃતિ અસલના ભણતરને લીંદે બળવાંન બણે સે.

હમુય ઘણાબદા સૂરા અન સુરગ્યાં જુડી વાતીં કરગ્યીં સે, તી બદા ભણીલા ગણીલા સે, ઇનાંમાંથી એક પુણ પુતેના ગાંમમાં માસ્તરનું કાંમ કરવા તિયાર નથી. પુતેના ગાંમની નિહાળીં ધૂળમાં રજળે સે. ભણીલાંન તે શેરમાં બેકાર થાઇન રીવું ગમે સે, આદિવાસી ગાંમડામાં રીન ભણાવવેની ઇનાંન હરમ લાગે સે. ગાંમડાંમા ઓડર થાય તર બદલી કરાવવા મુટી લાંસ આલવા તિયાર થાય સે. વદાર ભણીલાવે અન શેરમાં નોકરી કરતાવે તો પુતે આદિવાસી સે ઇવું કિવેનું ઇ ટાળે સે, ઇમાં ઇનાંન હરમ લાગે સે. પુતાની બદી તાકત ઇ બીજા હમાજની નકલ કરવામાં વાપરે સે. ઇ બદી કડાકુટમાં ગાંમડાંમાંની નિહાળીં નાંમ પૂરતી ખુલે સે. ભણીલાં અલગ થાયન રે સે ઇતરે બીજા આદિવાસીયુંન પુતે આદિવાસી હુવેનું દખ રે સે. આપડા દીહમાં નો કરુડ આદિવાસીયુંમાંથી પાંસ થી સો કરુડ આદિવાસી શેરમાં જાઇન રીવેની વાટ જુઇન બીઠા સે, કિતરાક નીસુટકે ગાંમમાં રે સે. આવનારાં તરીહ-સાળીહ વરહુમાં ઇ શેરમાં પૂગી જાહે અન શેરમાં રીવાવાળાં બણીન બદાંથી નીસી પાયરી ઇપેર ઝૂપડામાં પુતેનો સંસાર સલાડહે. ઇ બદું નવી નવી યુજના બણાવો તાં હુદુ રુકાવેનું નથી, ઇનાં હારુ નાળો મતદારુંનો સંગ બણાવો તો પુણ પુરું કોન થાવે નું.

શેરમાં કાંમ મળેસે. ગુંજામાં રૂપગ્યાવેત જરૂર પડયે દવા-દારૂ મળી રે સે. સેરમાં પાકાં મકાનું સે. નવું નવું

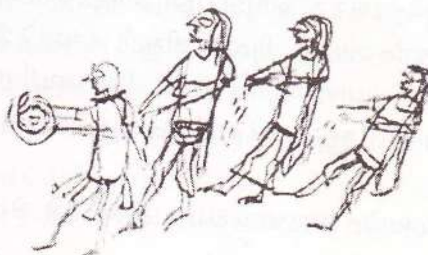
અન જાત જાતનું શેરમાં આવતું રે સે ઈતરે ગાંમડા કરતા શેરમાં કઈક વદાર પડતું અન હારું ઈવું સે ઈવો ભ્રમ ઉબો થાય સે. આપડા દીહના લુકાં પરદીહમાં જાયસે તી વખત તાંના લુકાંન જીવતાં ભાળેસે તર તીનાંન ઈમ લાગે સે કે પરદીહનાં લુકાં અસલ જીવે સે. ગાંમડાંનાં લુકાં શેરમાં જાંઈન અગેળ વદે સે ઈવું લાગતું રે સે. શેરવાળાંની નકલ કરીન રીહું તર અગેળ વદહું ઈમ લાગ્યાં કરે સે.

અગેળ વદવું, બદલાવું, નવી વાટ પાડવી ઈ બદાંના મૂળમાં નવા નવા વસ્યાર અન નવું ઈજ્ઞાંન સે. પુતેની જાતિ, હમાજ, માનતાઉં, ઈમાં જુવેની નવી રીત, ઈજ્ઞાંન મીળવવેની અન તીન ટકાવવેની, એક પીડી થી બીજી પીડી હુદી લી જાવેની પેલાંના જમાનામાં કિતરીક વખણાંયલી રીતી હીતી, અન આદિવાસીયુંન હાથવગી હીતી. મુડે મુડ ઈજ્ઞાંન હાસવી રાખીન કીળવણી કરાતી તી. પુણ હવેથી ઈમ કરાતું નથી, હાઉં તે ઈજ્ઞાંન હારુ સોપડાં ભાળવાં પડે. જીની પાહે સોપડાં નથી અન સોપડાં ઈપેર પુતેનો હક્ક જમાડતાં આવડતું નથી ઈ પછાડી રી જાવેનો. મોડે સડીલા ઈજ્ઞાંનની હાઉ કિંમત નથી અન કુઈ કદર કોન કરતું. પુણ ઈ સોપડું કુંનું ? આદિવાસીયુંન નિહાળમાં સોપડાં વાસવા આલેસે તી બીજાંનાં લખીલાં સે. આદિવાસીયું બીજાંનાં સોપડાં વાસીન પરીક્ષાઉ પાસ કરીન નોકરી મીળવે સે. ઈ સોપડાંના બજારમાં આદિવાસીયુંનું ઈજ્ઞાંન જુવા કે જાંણવા મળતું નથી, ઈતરે ઈમ થાતું રુકવું જુગ્યે. પુતેની હંસ્કૃતિ ઈપેરના દબાણુંન હટાવવા આદિવાસીયુંએ પુતેની જાત ઈપેર આદાર રાખવો પડહે, ઈના હારુ પુતે નિયોમ કરવો પડહે.

એક હો ભણીલા આદિવાસીયુ જો પુતેના ગાંમમાં જાઈન તાંની નિહાળમાં માસ્તરનું કાંમ કરવેનું પુતાના હાથમાં લી લે તો આવનારાં પંદર-વીહ વરહમાં ગાંમની છ્પરજા તાકોતવાળી બણે. તીનો હાદ અલગ રસીલા મતદાંન સંગના સંસોદ સભ્યથી આખા દીહમાં ફરતો થાઈ જાહે. આદિવાસીયુંના વિકાસનું કાંમપુણ ઈનાંની મરજી પરમાંણે સાલવા મંડહે, કદાંન આદિવાસીયુંના દાડા પુણ ફરી જાય. ઈના હારુ સેવાની જરૂર સે. શેર વાળાંન ભાળીન કરવેનું રીવાદી તીનાંન પસેળ પડ્યા કરતાં ગાંમમાં નવું અન પુતેનું ગણીન સાલવાવાળા જુવાંનીયોની જરૂર સે. જંગલ કુનું, પાંણી કુનું, ઈન હાતી હાતી આજ સોપડું કુંનું ઈ પુસવેની જરૂર સે.

આવનારા વરહુમાં આપડા દીહની નો કરુડ આદિવાસી પરજા ભણવામાં વાહેડ રી જાય તર પરજાન તકલીફ વીઠવી પડહે. અન તીને કારણે આપડા દીહનુ પુણ હારું ની થાય. ભારત દીહના અર્થકરુણમાં મનખાંનુ બળ અન ઈની આવડતમાં વદારો થાય તી જુવું બદાંનુ કાંમ સે ઈન ઈ જરૂરી પુણ સે. આવનારા પંદર વીહ વરહમાં આદિવાસીયુંના ભણતર હારુ કડક મિનેત કરવામાં આવે તો તીનાથી ભણીલા આ કાંમ અગેળ સલાડતા થાહે. અન તીમાંથી કિતરાક મશીનુ સલાડતાં હિકહે, શાસ્ત્રુ જાંણનારા, કળાકારું, નાળુ નાળુ વસ્યારનારા આપડી આદિવાસીયુંની પરજા માંથી બીઠા થાહે. ઈન હાતી હાતી આદિવાસીયુંની જૂની હંસ્કૃતિની હમજ પૂણ તાજી રીહે. તીમાંથાં આવતી કાલનાં શાસ્ત્રું, કળાઉં, નવા વસ્યાર વસ્તરહે અન ઈ બદા હારુ 'સોપડું કુંનું' ઈવો સવાલ આપડુંન ઘડી ઘડી પૂસવો પડહે.

o

રાજા હટમલ / રાજા હટેસિંગ

કહેનાર - સુરમલ તેજિયા બારિયા
મુ. રાખેડી, તા. ઝાલોદ

એક નગરી હિતી, ઈ નગરીમાં એક દશરોથ નામનો રાજા રાજ કરે. ઈન અક રાણી, રાજા રાણી ખાદે પીદે તાજાં પુણ ઈનાંન વસ્તાર કઈ નિમળે. પૈણ્યાંન ઘણાં વરહાં થાયાં તાં હુદી કઈ નિમળે, ઈતરે રાજા રાણી વસ્યાર કરે કે આપડા હાથ પોગ સાલહે તાં હુદાંત આપુ ખાહું પીહું પુણ હાથ પોગ સાલતા બંદ થાહે તર આપુન રુટો પાંણી કુણ આલહે. ઈતરે ઈનાંન ફિકર થાય છે. ઈનાંય ઘણી બાદારાખી, અપવાસ કર્યા પૂણ કઈ મેળ ની ખાદો. રાજા અન રાણીએ ઝાં હાંમળ્યું તાંથા બડવા બુલાયા, ભગત ભીગાકરાયા, દુરાકરાયા તર ઈનાંન તાં પુરા નો મઈને એક સુરો થાયો. ઈ સુરાંનું નામ હટમલ પાડ્યું. સુરો તાજો રૂપાળો, અસલનો અન જાડો. ઈ દની દની મુટો થાતો જાય. ભણવાજીવો થાયો તર ઈન નાંનાં સુરાંની નિહાળમાં ભણવા મિલ્યો. પુણ ઈતે નિહાળમાં સુરાંહાંતી ભારીવળગાય અન સુરાંનતે ઘણો મારે. માસ્તરની પુણ કોન માંનતો, રુજનો કઈક કઈક કરીન ઘેર આવે. માસ્તર અન સુરાંન આઈ બા રુજનાં રાજાકન ફરગ્યાદ કરવા આવે પુણ સુરો કોન હુદરતો. મુટો થાયોન મુટાં સુરાંની નિહાળમાં ભણવા મિલ્યો તર તાં પૂણ ઈમિસ કરે. રુજની રાજાકન ફરગ્યાદ આવે. નિહાળમાં કબાટી રમેત ઈ સુરાંન દકડી દે, સુરાં હાતી વળગાઈ પડે, મારકુટ કરે, કુઈના હાથ પોગ તુડીન ઘેર આવે, ઈવું કરે ઈતરે કુઈ સુરું ઈનો હાત કોન કરતું ઈન હાતી કુઈ ફરતું કોઈન. કુલેસમાં ગ્યો તાં હુદો ઈવોન ઈવો રૃયો. લુકાં ઈના રૂપનાં વખાંણ કરે, ઉગતા સુરજ ને વિંદે તીવું ઈનું રૂપ. ઈનો કુઈ હાત કોન કરતું. પુણ ઈ નગરીમાં એક સમરોરે તીન એક સુરો અન સુરી. સમરાના સુરી અન સુરાનો ઈન હાત, ઈતરે ઈ હાતી ફરે હરે. સમરાની સુરી હાતી ઈન બણતું તું, ઈ સુરીનું નાંમ ઉંદરી.

સુરો ઘણો તુફાની ઈતરે રાજા રાણીને ફિકર થાય છે. ઈન હુદારવો વે તો ઈન કઈક કરવું પડે. રાજારાણી ભીગાથાઈન વસ્યાર કર્યો કે ઈન દીહવટો આલવેનો, રાજારાણી અકળાઈન દીહવટો આલે છે. બારેને બારે સોવીહ વરહનો દીહવટો આલે સે. એકનો એક સુરો પુણ હું કરે ? અકળાઈન નક્કી કરે છે મરે તો જાય અન જીવતો પાસો આવેત મારો સુરો ઈમ રાજારાણીએ નક્કી કર્યું. પુણ સુરાની ફિકર ઈનાંન ખરી ઈતરે દીહવટો આલેતી વખતે થુંડુંક ધન ઈન વાપરવા આલવેનું નીતે ઈ ખાહે હું? પોતાનો કુંવર ઈતરે ઈનાંન લાગેત ખરું. રાજારાણીએ નક્કી કર્યું પુણ કુવર હાતે ફોડ કોન પાડ્યો. ઈનાંય લખીન ઘેરના બાંયણા અગાડી બુડમાર્યું. તીમાં બદું લખી દીદું. ઝી દાડે ઈન દીહવટો આલવેના ઈદાડે નગરીનાં બદાં લુકાંન ભીળાં કર્યાં. કુવર નિહાળથી આયો, ઈને બુડમાં લખીલું વાસ્યું. હાથમાંના સોપડાં ઘેરમાં ફિક્યાં, માંઈ કોન ભરાયો. વાણગ્યા, બામુણ બદાંના છુરાંન ઈ મારતો ઈતરે ઈ દીહવટાનું નામ પડતાં રાજી થાયાં, કીતરાંક દુખી પુણ થાયાં. કુવર ભારી તોરવાળો હિતો ઈતરે ઈનો ગુસ્સો ભારી, વાદળાં કે ઝાડનાં પાને પાનમાં પુણ ઈન ગુસ્સો સડે. ઈ વનવાહ લીવા તીયાર થાયો, નગરીનાં ઉંદાં નગારાં સતાં ફર્યાં. કુવરે રાજાનું નાંણું દબાયું અન તીયાર થાયો. લવારી બંદુક ને હાથમાં ખાંડું લીદું. રાજાએ ઈન પુતાનો કાળો ઘુડો આલ્યો. કાળા પેગ ને કથીરના દાંત, કાળો ઘોડો કાળો સરપા, ઈ ઘુડો પવનીયા ઘુડો, કુવારે પુણ વટવાળો ઈતરે ઈ પુણ

સોગન લે છે અન રાજારાણીન કે સે કે આવી ખરો પુણ તમુ માથા ઈપેર સુલો લીન લીવા આવહો તર ઘેરમાં ભરાંય નીતે હું ઘેરમાં નીં ભરાઉં.

કુવોરીં કાળો સરપા પેર્યો સે. રાજા ઇનો પવન્યો ઘુડો આલે સે. બદી તીયારી થાય સે. રાંણી વદાંમણું કરવા હુનાની થાળીમાં દીવોકરીન ઇમાં સ્યાર લાડુવા મીલીન લાવે સે. વદાવે સે વદાવીન થાળી બાયણાંમાં મીલી, ટીલું કર્યું. પવન્યો ઘુડો હરગમાં ઉડ્યો અન પાસો નીસાં આવીન એક હાતી સ્યાર પોગ થાળીમાં મિલ્યા અન લાડુવા ખાઇગ્યો. કુવોર સડપદીતોન ઘુડા ઈપેર સડી બીઠો. નગરીનાં લુકો ભીળાં થાયાં, રાજા રાણીએ ઇન વાજતે ગાજતે રવાંના કર્યો. કુવોર ઘુડો ઉડાડતો જાય, પાસો જમી ઈપેર ઉતારે ઇમ કરતો જાય, ઘુડાન રમાડતો જાય સે. ઇ ભાળીન નગરીનાં કીતરાંક લુકાં ગાંગરે સે. કુવોર પાસો કોન વળવેનો ઇમ વિસારે સે તર ઝીનાંન પજવતો તો તી રાજી થાતાં તાં. ઘુડો ઉડતો જાય પાસો જમીન અડતો જાય ઇમ કરતો કરતો ઘણો સીટી નકળી ગ્યો. કુવોર અન કુવોરનો ઘુડો ભળાતો બંદ થાયો તર નગરીનાં લુકાં વખીરાઇન પુત પુતાને ઘેર ગ્યાં.

કુવરની દીહવટો આલવા હારુ નગરીમાં ઢુલ વગાડીન ખબર આલીતી ઇતરે કુવોરની હાતી ફરનારી સમરાની સુરી જાણી ગઈ. કુવોર જાતો રીહેત હું કુની હાતી ફરી ઇમ વિસારે સે. ઇ સુરી જાંણકોર હુતી, કુમાર દીહવટો લે સે તી વખતે ઇ સુરી મીણની માખ થાયન ઘુડાના પલાંણમાં ભરાઇ ગઇ. ઇ હતાઇ ગઇ, કુવોર ઘુડાન ઉડાડે સે ઉડાડે સે અન વનખન વગડામાં ઈપેર નકળી જાય છે. એક ખંડ કાડ્યો, બીજો કાડ્યો તીજો કાડ્યો ઇમ કરતો જાય. ઘુડાના ઈપેર સડાવે અન નીસાં ઉતારે ઇમ કરતો જાય, ઇ વખતે પીલું પલાંણ દબાય સે. પલાંણમાં મીણની માખ થાઇન જે સમરાની સુરી હતાઈ ગઇ તી તે કુવોરની ઉબો રાખવા ગાય સે.

ઉબા રેજો રે રાજાજી રે ઉબાને રેજો રે
મારાં જમણાં પાહાં સુલાય રે રાજાજી
ઉબા રેજો રે

પલાંણ દબાતુંતું તર ઇ હુદી સબદાતીતી ઇતરે કુવોરની ઉબોરાખવા ગાય સે. કુવોરની થાય સે કે જંગલમાં કુણ બુલે સે ? કુવરની મરજી પડે તર ઇ ઉબો રાખે અન નીસાં જાવા દે પુણ ઇની મરજીનથ પડતી. બીજી વખત ગાય.

ઉબા રે જો રે રાજાજી રે ઉબાને રેજો રે
તમુ ગુવાંનો ખાજોને મની કુદરાંનો આલજો
કે ઘડીક ઉબા રેજો રે

કુવોરી ઘુડાન ઉબો રાખ્યો. ખાંડુ કાડીન હામો થાયો. અઇ કુણ બુલે સે ઇમ વિસ્યારે તાં હડક કરતીકની પલાંણમાંથી બારતી આવીન કુવોરની હામી આવીન ઉબી. કુવોર કે સે કે તું આ કાંથી ? મારે એકના બે નથ થાવું, માર ઇલખાન જાવું સે. સુરી કોન માંનતી. ઘણી હમજાવી પુણ ની માંની. હાતી પડી, કુવોરનો સુટકો કોન કરતી, મરવેની વાત કરે તર કુવોર માન્યો. ઇન પુણ હાતી લીદી, પાસો ઘુડો ઉડાડ્યો, વનખનવગડાં માં નિકળીગ્યાં. જાતાં જાતાં વનખનવગડામાં ઘુડો કાં ઉતારવો તી હુજ ની પડી. ઉડતાં ઉડતાં જાતાં એક મુટો વડલો આયો. તીના ગાળામાં ઘુડો ઉતાર્યો. ફડાક દીતોન પલાંણમાંથી ગુદડીકાડીન બીઠો અન ઉંદરીન કે સે કે ખાવેનું આલ. તું આવી સે તર ખાવેનું લાવી હિહેકે ? ખાવા લાવા. ઉંદરી ના પાડે સે. હું કોન લાવી ઇમ કે સે. કુવોર જીદ કરે ગમેતાંથી મારા હારું ખાવેનું લાવ, ઉંદરી કે સે કે હું તમારાથી અલગ નીં થાઉં. ઇ જાણકાર હીતી ઇતરે ઇન હું જાતી રુંત હુ થાય તીની ખબર પડી ગઇ તી. ઇતરે ઇ જાવેની ના પાડે સે પુણ રાજા અકડાઇ કરે સ. ઇ માંનતો નથી અન ઉંદરીન કે સે કે તુ મારી

હારુ ગમેતાંથી ખાવેનું લાવ. મારો ઘુડોલીન જા અન ગમેતાંથી લાવ, રાજા માનતો કોન ઇતરે ઉંદરીન જાવું પડે સે.

ઉંદરી રાજાને કે સે કે હું જાઉ ખરી પુણ મારી એક શરત સે ઇ તમુન પાળવી પડહે. રાજા શરત પાળવા તીયાર થયો. ઉંદરીએ એક વેથ ભરીન લાકડું આલ્યું અને રાજાન કે સે કે ઇ લાકડું તમુન આલું સે ઇનાથી હું ઝાંહુદી નીં આવું તાં હુદું જમી ખોતર્યા કરવેનું. આડું અવળું ગમેતો થાય ઇન હામું ની ભાળવેનું. મારી શરત કબુલ વેત હુ જઉં. રાજા તીયાર થાયો, શરત પાળવા કિદી.

રાજાએ ઉંદરીન ઘુડો આલ્યો, ઉંદરી રાજાનાં સિતરાં માંગીન પેરી લે સે. વેહ બદલીન ઉંદરી ઘુડા ઇપેર સડી ગઇ. રાજાની લવારી બંદુક અન હાથમાં ખાંડુ લીદું સે, ઝાંડાંનેં ગાળેન ગાળે ઘુડો ઉડાડતી જાય, થુડી વારકમાં પાસી નીસાં ઉતારે ઉડાડે, ઝાડાંમા ગાળા પાડતી પાડતી ઇતે ઘણે સીટી નકળી ગઇ.

રાજા અન ઉંદરી ઝી વડલાન નીસાં પડાવ પાખે સે તી વડલા ઇપેર હાત હાતુકેળ (જુગણી) રે. ઇ બારમઇને એક વખત અસલનું રૂપલીન વડલેથી નિસાં ઉતરે. ઝી દન ઇનાંય પડાવ નાખ્યો તી દન ઇન્યાંન પુણ બાર મઇના પુરા થાતાતા. ઉંદરી ઘુડો લીન ઘણી સીટી નકળી ગઇ ઇતરે રાજા ઇખલો પડ્યો અન ઇ ટીમી હાતુકેળનું નીકળવેનો વખત થાયો. પેલાં પેલાં વડલેનાં પાનાં ખખડ્યા, પેલાં ધીરાં ધીરાં ખખડ્યાં પસી જુર જુરમાં ખખડ્વા મંડ્યાં. ઇપેરથાં પાનાં નીસાં ગરવા માંડ્યાં તાં હુદો રાજા હમુ કોન ભાળતો અન ઝો લાકડું ઉંદરી આલી ગઇ તી તી લાકડાથી ખોતર્યો જાય સે. હમુ કોન ભાળતો ઇતરે હાતુકેળું વડલેને ડાળે થાઇન નીસાં ઉતરવા મંડી. ઇનાંમાં બદાંથી મુટી સે તી કે કે ઇન ધીરો ઘાલો, ઇ હમુ કોન ભાળતો ઇતરે ઇન ઇમ કરવું પડહે. ધીરો ઘાલે સે. હાતમાંથી એકજણી ઢુલ વગાડે અન બીજી સીતરાં વગરની કુદી કુદીન ફરતી ફરતી નાસે. તાં હુદો હમુ કોન ભાળતો, ઇતરે હાતુકેળું વસ્યાર કરે સે કે ઇન મીણાં મારો તર ઇ ભાળ હે, બદી મીણાં મારે સે. કિવો સે ઉંદી રાંડનો જણીલોં. ઘણાં મીળાં માર્યા તાં હુદો હમુ કોન ભાળતો અન જમી ખોતર્યા કરે. ઇ હાંમળે પુણ હમુ કોન ભાળતો ઇ હટીલોં સે ઇતરે ઇન ની વિઠાયું. ઇતરે મીણાં મારે સે તર ઇ જરીક તરાહું ભાળે સે. ઇમ કરતાંમાં તે વાંદરો બણાવીંન વડલાન ઇપરે સડી ગયી, ઇપર સડીન ડાળાંમાં પુણ કુદી કુદીન નાસે. ઇનાંનો ટીમ પુરો થાયો તર ઇ સપ રીગ્યાં, નાસી નાસીન સપ થાઇ ગ્યીં જાંણે કઇ થાયું નથી.

ઉંદરી ખાવેનું લીવા ગઇ તી તે પાસી આવી, આવીન ભાળેસે, વડલાન નીસાં ગુદડી અન હમદા પડ્યો સે પુણ રાજા ભાળવા કોન જડતો. ઉંદરી હમજી ગઇ, ઇ જાણકાર સે ઇતરે ઇન ખબર પડી ગઇ, ઇ ઘણી ગાંગરી, ઇન લાગી આયું, ઇ જાવેનું ના પાડતી તી પુણ રાજા હટીલો, ઇની હટને લીદે ઉંદરી સુડીન ગઇ તી.ઇ ગાંગરતી જાય અન ગુદડી વાળતી જાય. ગુદડી વાળીન મીલી, ખાંડુ પલાહામાં ઘાલ્યું. વનવગડામાં ઇ ઇખલી, ઇનું કુણ હાંમળે, જુર હીતું તાં હુદી ઘણી ગાંગરી, ગાંગરતી જાઇન ઇનયી સોગન લીદા, ''જો મારો ઘણી મળી જાયત હું બાર મઇના હુદી અન્ન ની ખાઉં, દુદ ઇખલું પીન જીવી'' ઇવા સોગન લે સે. ઇ સોગન ઉંદરીએ હાત વખત વડલાન ફરતી ફરીન લીદા. સોગન લીન ઇ તાં કોન રુકાતી ઘુડોલીન સાલી નીકળે સે. સાલતાં સાલતાં ઇ વસ્યાર કરતી જાય સે. ઝાથાં આયાંતાં તાં ઇનથી જવાવેનું કોન ઇતરે ઇ જાય કાં. અન દશરોથ રાજાની નગરીમાં વાત ઉડી ગઇ તી કે રાજાનો કુવર ઉંદરીન લીન જાતો રહ્યો સે. જો ઉંદરી ઇ નગરીમાં પાસી વળીન જાય તર રાજા ઇન મારી નાખે ઇતરે ઇ કોન જાવેની. ઇ ઇખલી પડી ઇતરે ઇન પાસુ જાવેની સમક લાગતી તી, ઇનયી સોગન લીદા ઇતરે જાય પુણ કાંથી, ઇતરે ઇ જંગલમાં રાજાનો વેહ લીન ફરવા લાગી. જંગલમાં ઇ કુઇન લાકડાં કાપવા કોન દીતી, ઝી લાકડાં કાપવા આવે તીન બાંદીન મારે. જંગલી રાજાનો વેહ લીદો ઇતરે જંગલમાં આવવા વાળાંન ખબર પડી ગઇ કે જંગલમાં કુઇ જંગલી રાજા આયો સે તીની માર ઘણી સે, રાજા ઘણો કડક સે, આખા જંગલમાં કડકાઇ કરે સે, આખા જંગલમાં જાતાં બદાં ફફડે સે. ઇની

ધાક વાગે સે, જંગલમાં જાતાં બદાં ફફડે સે. ઝાડનું પાનડુ તુડે તીન પુણ માર પડે સે ઇતરે કુઇ પાંનડુ પુણ કોન તુડતું.

રાજાનો વેહ લીન ઉંદરી જંગલમાં ફરે, ફરતાં ફરતાં જંગલની હદ આવી તાં એક ડુહો ખીતરને હીડે ઢુબરાં કાડે સે, બીજા બે સ્યાર જણા જંગલમાં લાકડાં કાપે સે, જંગલી રાજા બદાંન ઘણો મારે સે. મારી મારીન ઉદા નાખી દીદા, ઝીમ તીમ છુટીન ઇ જાતા ર્યા અન બદાંન ખબર આલી કે જંગલમાં જંગલી રાજા આયો સે તી ઘણી કડકાઇ કરે સે.

એક દન ફરતી ફરતી ડુહા કન આવી, ડુહો ઈન ભાળીન ફફડી ગ્યો. ડુહાન હમજાવે સે અન કે સે ક હું તન ની મારું પુણ મારું કામ તાર કરવું પડહે. ડુહાન પુસે સે કે તારતાં ડુબાં વિયાયલાં સે ? ડુહો ના પાડે સે, તર ઇમ કે સે કે ગાયું કે બુકડાં વિયાયલાં સે ? ડુહો હા કે સે. ડુહાન કે સે ક મન હારુ તાર રુજ દન દુદ લાવવે નું. થુડુ દુદ લીન ઈની જગા ઈપેર તાર રુજ આવવેનું હું તન રૂપગ્યા આલી. ડુહાન ખુબો ભરીન રૂપગ્યા આલે ગણતી હણતી કોનુ ડુહો હો રાજી થાઇગ્યો. રુજનો વારગ્યું ભરીન દુદ લી જાય, દુદ આલીન રૂપગ્યા રુજનો ખઉબો ભરીન લીતો આવે. ડુહાન જંગલી રાજા કોન મારતો પુણ બીજાં લાકડાં લીવા આવે તીનાંન ઘણી માર પડતી, ઇતરે મેરાં મેરાં નાં ગામડા વાળાંન ખબર પડી ગઇ તી કે જંગલી રાજાની માર અવળી સે. ઇનું નાંમ પડતાં ઝીનાંન માર પડ્યો તો તી ફફડતા. જંગલમાં જાવેનું કુઇ નામની લીતું. જંગલી રાજાની ધાક વાગતી.

જંગલની મેરાં એક ઉજાવિજાવન નગરી સે. ઇ નગરીના રાજાન પુણ ખબર મળી જાય સે કે જંગલમાં કુઇક રાજા આયો સે. ઉજાવિજાવન નગરીનો રાજા શિકાર રમવા ટીવાયેલો, ઇ શિકાર રમવા જંગલમાં જાય. ઇ રાજા જંગલમાં પાણીપીવા વાવડી બણાવે સે તીના ઉપેર નામ લખાવીલું સે. જંગલમાં કુઇ જાય અન તરહ લાગે તર વાવડીનું પાણી પીતું. પાણી પીવાની બદાંન સૂટ.

એકદન જંગલી રાજા ફરતો ફરતો વાવડી કન આયો અન વાવડીમાંથુ પાણી પીદું. વાવડી ઇપેર લખીલું વાસ્યું. કુની વાવડી સણાવેલી સે તી વાસ્યું. વાવડીન મેરાં રાજાએ હાત તાડ રુપાયા સે, ઇ વાવડીન ફરતા રુપીલા સે. ઇ તાડ ઇતરા ઉસાકે હરગમાં વાતું કરે, જંગલીરાજા ઇનાંન ભાળે સે. પાણી પીદું પસી ઇનકન ખાડું સે તી કિવુંક સાવે સે ઇમ કરીન ખાંડાની પરીક્ષા લીવેનું વસ્યારે સે. ખાંડુ કહીન ધીરિક રીત તાડની મારે સે. તાડની કઇકોન થાતું. ટીસું પુણ ની પડ્યું ઇતરે ઇમ કે સે કે ઇવું કીવું ખાંડુ ટીસુ પુણ કોન પડતું! ઇમ કરીન ખાંડાન ફીકી દે સે. ઇતરામાં હુરીની વાયરી આવે સે અન હાત તાડ એક હાતી પડીગ્યા. દોડીન ખાંડુ પાસુ લીલે સે અન ખાંડાન બાથમાં ઘાલીન કે સે કે ખાંડુ ખરું સે. ઇન પુથાઇ જાય સે. ખાંડુ લીન પાસી જાતી રે સે.

થુડાક દન પસી ઉજાવિજાવન નગરીનો રાજા શિકાર રમવા જંગલમાં આયો તી વાવડી ઇપેર આયો અન ભાળે સે. વાવડીન ફરતા હાત તાડ હીતા તી એક ઝાટકે કાપીલા ભાળ્યા અન વિસ્યારે કે ઇવું કુણ હીહે કે એક કલમી હાત તાડ કાપી નાખ્યા. રાજા ઇની તપાહ કરાવે સે અન જાહેર કરે સે કે કાપનારાન હું મારુ અડદું રાજા આલું અન મારી સુરન પણાવું. રાજા ભાળ કડાડે સે અન ઇની પરીક્ષા કરવા શરત કરે સે કે ઝીણે કપ્યાવે તી આં આવીન એક ઝાટકે ઇનાં ચૌવદ ઢુંગ્યા કરવાં પડે. ચૌવદ ઢુંગ્યા કરવેનાં. દીહ પરદીહમાં વાત ઉડી. ઘણા આયા, રાજપાટ મળહે અન રાજાની કુંવરીન પણવા મળહે ઇમ કરીન ઘણા ભીગા થાયા. ઘણાત લુબીલા હીતા તી પુણ આયા, રાજાની બીજી શરત હીતી કે જો અમથો કાપવા ઉબો થાહે અન ઇનાથી ઢુંગ્યા ની થાય તર તીન ઉંદી ઘાંણી રાખીન તાંનો તાં બાળવેનો ઇવી રાજાની શરત હીતી. ઘણાંય ઉબા થાઇ કાપી જુયું પણ કામની થાયું અન બળીગ્યા. ઘણાંન બાળ દીદા. આવીલાં માંના કીતરાકતે બાળદીહે ઇમ કરીન નાહતા ફરે. પાનડામાં હતાતા ફરે, પાંનડા ઓડાં થાતા ફરે.

ઘણાંન બાળ દીદા. તાં પીલાં ઢુબરાં વો ડુહો જંગલીરાજાન રુજ દુદ આલવા જાતો તો તી હાજર હીતો. તી ડુહો ઘણાંન બળતા ભાળીન કે સે કે ઈમતે ઘણા મરી જાહે પુણ જંગલનો રાજા આયો સે તીન તમુ ખોળો.

ડુહો ઉજાવિજાવન નગરીના રાજાકન જાય સે અન વાત કરે સે. રાજાન બદું કે સે અન હમજાવે સે કે જંગલમાં બેસ્યાર જણાંન લાકડાં લીવા કાડો હમણાં ઈ જંગલીરાજા મળી જાહે.

રાજાએ વાત કરી તાં બદા હાંમળતાતા અન ટુળામાંથા થુડાક તીયાર થાયા, કીવોક હીહે જંગલીરાજા ઈમ વાતો થાઈ, ઈન ભાળવા પુણ કીતરાક તીયાર થાયા. તીમાંના ડોડડાહ્યા અગેળ આયા તર રાજા તીનાંન મૂકલે સે. સ્યાર પાંસ જણા કોહડાં લીન જંગલમાં ભરાયા, જાં ભાળે તાં ઝાડાંન ટસકાવે, હુકીલા લાકડા ઈપેર તડાતડી કરે, ઘણું સીટી હમળાઈ ઈમ કરીન ઈતે જુર જુર થી હુકીલાં લાકડાંન હુકે. થુડીવારમાં જંગલનો રાજા ઘુડા ઈપેર સડીન દોડ્તો આયો અન ઝઈ લાકડાંન ટસકાવતાતા તીનાંન કોયડાની માર મીલી, મારી મારીન ઘાંણ કાડ નાખ્યોં. અસલ જાણીન આયાતા પુણ માર પડી તર જંગલમાં નાહતા ફરે, નાહી નાહીન થાક્યા. જંગલી રાજાન પોગી લાગે સે. પોગી લાગતા લાગતા જંગલી રાજાન કે સે કે હમુ તે તમુન લીવા આયાસે, મારો નથી તમુન રાજા બુલાવે સે. જંગલી રાજાન વાત કરી, જંગલી રાજા કે સે કે તમુ સાલો હું આવું સે. પીલા બદા બંગડાતા લંગડાતા પાસા આવેસે. કિતરાક તે વાકા વાકા સાલે સે અન આવીન ખબર આલે સે કે જંગલીરાજા આવે સે. બદા ભાળે સે, કઈની મેર થાઈન આવે તી બદા ભાળે તાં હરગમાંથી ઉડણઘુડો નીસાં ઉતર્યો. પીલી ઘુડા ઈપેરથી નીસાં ઉતરે સે. કુઈન ખબર કોન પડતી, સુરો સે કે સુરીસે કુઈન પરખાતી કોન, રાજાકન જાય સે અન રાજા હાતી વાત કરે સે. રાજા શરતની વાત કરે સે અન તાડની પુણ વાત કરે સે, ચૌવદ ઢોંગ્યા બણાવેની વાત કરી.

રાજાની વાત હામળીન ખાંડુ હાથમાં લીન ઉબી થાઈ અન તાજુતકાહીન મિલ્યું. એક ઝાટકે ચૌવદ ઢોગ્યાં કરતીક નીં ઘુડા ઈપેર સડી ગઈ. રાજા રુકે સે, રાજા કે સે કે મારી શરત સે અન સરત પરમાણે મારી સુરીન લી જાવી પડહે. ઉંદરી કે સે કે મારે એક વરહના સોગન લીદીલા સે. ઈ પુરા થાહે તર હું પાસો આવીન લી જાઈ, સોગન પુરા થાય તર હું પાસો આવુ સે. રાજા કે સે કે તમુ ની રુકાવતર તમારું ખાંડું આલતા જાવ ઈતરે હમુ સુરીનાં લગન ખાંડા હાતી કરચે. રાજા સુરીનાં લગન ખાંડા હાતી કરે સે અન સુરીન કે સે કે આ તારો ઘણી સે અન બાર મઈના પસ આવહે. લગન થાયાં ઈ કુંવરી હાતમે માળે રે તાં ખાંડાની સેવા કરે અન કીરાં આવહે તીની વાટ જુવે સે.

એકદન જંગલીરાજા દુદવાળા ડુહાન બીહાડીન વાતીં કરે સે. ઈમાં પીલા વડલાવાળી વાત કરી ઈમાં હું કળા થાય સે તી ડુહાન પુસ્યું. ડુહોપુણ જાણકાર સે. ડુહાન અસલ વાત કોન વતાડતી અન ઈમ કે સે કે મારો હીરો ખુવાઈગ્યો સે ઈન હારુ હું કરવું પડે. ડુહો ઈન હમજાવે સે કે હીરો મળઈજાહે પુણ હું કું તીમ કરવું પડે. ડુહો હમજાવે સે. અન કે સે કે ઝી દન બણાવ બણ્યો તીના પુરા બાર મઈના પુરા થાહે તી દન પાસો ઈ બણાવ બણહે ઈતરે તાં હાજર રીવું પડે વડલાન નીસાં જાઈન ઉબું રીવેનું. હાતી બુકડો મારીન ઈના ખુનનો ઢુબલો ભરીન લી જાવેનું. આપુન ગળે ગળે આવે ઈતરો જમીમાં ખાડો પાડવેનો, આપુન ભળાય ઈતરા હારુ ઈપેર ડાગળી કરવેની, ભળાય ઈતરી જગા રાખીન બીજી ગાર ફીરવી દીવેનીં. ઢુબરા વાળે ડુહે હમજ પાડી ઈ પરમાણે કરવાની તીયારી કરવા મંડ્યા.

જંગલનો રાજા ઢુબરાં વાળા ડુહાન કે સે કે ગમે તાંથી બુકડો તુ રાખ. પોહ ભરીન રૂપગ્યા આલે સે, ગણતી કોન, ડુહો બુકડો રાખે સે. બિના બણી તી દન મેરાં આવતા જાય સે અન તીયારી પુણ થાતી જાયા સે. છીલો મઈનો આયો, દન લાગથન આયા. બીજે પાહે પીલી ખાંડાવાળી રાણી ફરગ્યાદ કરે સે અન કે સે કે બાર મઈના થાયા હજુ કોન આવતો કીરા આવહે.

દન પુરા થાતા આયા, જંગલી રાજા અન ડુહો કીકમ, પાવડો લીન જંગલમાં વડલા નીસાં જાય સે, હાતી

કોહ પુણ લી જાય સે. ઝી દન બણાવ બણવેનો સે તીને આગલે દન ખાડો પાડીન ડુહો બદી વીદી કરી આલે સે. વડલાં નીસાં ઝાં હાતુકેળ નાસતી તી તાં ખાડો પાડ્યો. ઇનાંનો રમવેનો ઈ સોક હીતો, ખાડો પાડીન ઇપેર હાગડેના ગીદાંની ડાગળી બણાવી તીમાં નાનહુંક બાખું રાખ્યું. ઉંદરી ખાડામાં ઉતરી, ડુહો બદી તયાહ કરી લે સે. ઉંદરી ડુહાન કે કે તુ કાલ મન ઢુબલામાં બુકડાનું ખૂન આલી જા જે, ડુહો બદી વીદી હમજાવે સે. બીજે દન ડુહો ઢુબલામાં ખૂન લીન આવે સે. ઢુબલો આલીન પાહે પાહે ગાર વાળ દે સે. ઘુડો ઝી વખત જંગલમાં આયાં અન વડલાન નીસાં બાંધો તો તાં પાસો બાંધી દીદો સે. ડુહો જાતો રે સે, બાર એકનો ટીમ થાયો. વડલાંનાં ડાળાં ખખડ્યાં, ડાળા ભળભળ થવા માડયા. વડલાનાં ડાળાં ખખડતાં હાંમળીન ઘુડો ખરગ્યીં ખુદે, ઘમો ઘમો ઢુલ વાગે. ડાળે ડાળે કુદી કુદીન નાસે, વાંદરો પુણ નાસે. વાંદરાની નાસ બદાં કરતાં નાળી સે. હાતુકેળું કુદી કુદીન નાસે સે, ઈ વગર સીતરાંય નાસે. ડાળાં ઇયેર નાસતી નાસતી ડાળાંય થાઇન નીસાં ઉતગ્યીં. નીસાં ઉતરીન સોકમાં નાસવા મંડીપડી. સીતરાં વગરની સોકમાં નાસે સે, વાંદરો પુણ નાસે સે. નાસી નાસીન થાકવા આવી ગયીં. થુડીક ઘીમ પડગ્યી, થાકી જાય સે. ઉંદરી ખાડામાં ઉબી થાઇન વાંદરા ઇપેર ઢુબલામાં બુકડાનું ખૂન હીતું તો બદું સાંટી દે સે, ખૂન સાંટતાંમા વાંદારામાંથો પેલાં ઝીવો કુવોર હીતો તીવો બણી જાય સે અન પેલાં ઝીમ જમી ખોતોરતો તો તીમ પાસો ખોતરવા મંડ્યો. ઇન ખબર કોન પડતી ઉંદરી ખાડામાંથી ઉબી થાઇન રાજાકન જાય સે, રાજાન ખાવેનું લાવી ઇમ કે સે. રાજા હમું ભાળે સે અન ઉંદરીન કે સે કે તીં ઘણી વાર કરી. ઉંદરી બદી વાત કરે સે રાજાન હમજાવે સે કે હું ગઇ પસી ઇવું ઇવું થાયું પુણ રાજા કોન માનતો. ઉંદરી ખાવેનું લીવા ગઈ અન ઝો લાવી તી ખાવેનું વડલાની ડાળી ઇપેર બાંધ્યું તું તીમાંનુ અરદું કીડગ્યાં સુહીગ્યાં તાં અન થુડુંક રયું તું. ખાવેનું બજારમાંથું ઇ લાવી તી તીનું બીલપુણ હીતું તી વતાડ્યું તર રાજા માન્યો. રાજાન તર ખબર પડી, ઉંદરી બદી બીના કે સે, બે જણાં વડલાન નીસાં થો પડાવ ઉઠાવીન સાલતાં થાયાં. વનખન વગડામાં સાલી નીકળ્યાં. એક ખંડ બીજો ખંડ કાડી નાખ્યો. ઉંદરી ઉજાવિજાવન વાળી નગરીની વાત હટમલની કરે સે, અન કે સે કે તાં રાજાની કુવરીનાં લગન ખાંડા હાતી થાયાં સે. ઈ વાત પુણ કરે સે. બે જણાં સાલતાં જાય અન વાતુ કરતાં જાય, વસ્યાર કરતાં જાય. સોવીહ વરહ પુરાં કોન થાવેનો કાં ઠીકાંણુ પડહે બે જણા ઘુડા ઇપેર બીહીન સાલી નીકળ્યા. ઘુડો ઉડતો જાય અન નીસાં ઉતરે. ઇમ કરતાં કરતાં ઈ ઉજાવિજાવન નગરી હમાં વળ્યાં. આં ઠીકાણું પડહે ઇમ કરીન ઈ નગરીમાં આયાં, ઘુડો ઉડતો જાય સે. ઉંદરી જંગલીરાજા બણીતી તે વાત હટમલની કરે સે. ઉડતા ઘુડાન બદાં ભાળે સે. ખાંડા હાતી લગન થાયાં તી રાજાની કુવરી હાતમે માળે રીન ઉડતા ઘુડાન ભાળે સે. ઘુડાન ભાળીન રાજી થાય સે, મેરાં આવતો ભાળે સે. પુણ મેરાં આયો તર ઇન હાતી બીજું કુણ સે તી ઢુકી ઢુકીન ભાળે સે. હટમલ ઘુડા ઇપેરથો ઉતરીન કુવરીન કન આયો. કુવરી પુસે સે, વાહે બીહાડીન લાયો તી કુણ સે. હટમલ કે સે કે ઇ તે મારા ઘેર મેરાં રીનારી મારી હાતી ફરનારી સે. કુંવરીન સક પડી જાય સે, ઉંદરીનું રૂપ ભાળીન કુંવરીન વદાર સક પડે સે, ઇવી રૂપાળી અન ઇન હાતી. હટમલ શરત પરમાણે રાજા કન જાયસ સે, રાજા બદાંન ભીગા કરે સે, બદાં ભીગા થાઇન વાત કરે સે. અરદું રાજા પાટ હટમલની મળી જાય સે. ઉંદરી લગનનો ફોડ પાડદે સે અન કે સે કે ખાંડુ મારી પાહે હીતું અન કટકા મેં કર્યા તા. કુંવરીન આખી વાત હમજાવે સે તર કુંવરી માંની અન ઇમ કે સે કે તાજું તર આપું બે હાતે રીહું.બદાં ભીગાં મળીન મેળ કર દે સે અન હાતી રીવા તીયાર થાયાં.

હટમલનો સોવીહ વરહનો વનવાહ પુરો થવા આયો અન પાછો ઘેર આવવેનું વસ્યારે સે. આવવેની તીયારી કરે સ. રાજાન મળીન વાત કરે સ કે જાવું પડહે. રાજા પાહે રજા લીન આખી નગરીમાં ફરીન હટમલે રામ રામ કર્યા. બદાં રામ રામી આલીન પુતાને દીહ આવવા નીકળી પડ્યાં.

હટમલ નીકળ્યોન સોવીહ વરહ થાવા આયાં ઇતરે દશરોથ રાજા અન ઇની રાંણી પુણ હટમલની આવવેની

રાહ જુવે સે. ઈતરામાં ઘુડો ઉડતો ઉડતો હરગમાંથો નીસાં ઉતરે સે. શરત પરમાણે રાજા રાણી માથા ઈપેર સુલો લીન લીવા આવે સે. નગરીનાં લુકાં ખુશ થાય સે. બદાં રાજી રાજી થાઈ ગ્યાં, રાજાનો કુવોર હટમલ પાસો આયો તી આખી નગરીમાં ખબર પડી ગઈ. આયોત આયો પુણ હાતી બે જણીન લીતો આયો, એક ની પુણ બે બે રાંણી ભાળીન બદાં રાજી થાયાં. રાજા રાણી પુણ રાજી થાયાં. દશરોથ રાજાએ પુતાની નગરીમાં કીવાડ દીદું કે મારો કુવોર પાસો આયો સે ઈતરે મારે નગરીના લુકુન જમાડવેનું સે. આખી નગરીનાં લુકાંન જમાડ્યાં. આખી નગરીમાં ઢુલ વાગે, નગારાં વાગે, નાસે, કુદેન લુકાં પુણ મજા કરે.

જમવેનું તીયાર થાયું. બદાં આમાંહમાં ખાવા બીઠાં, ઉંદરી હટમલી ઝી દન વનવાહ લીદો તી દનથી હુતી કોન, ખાદુ ઈતરે ઈન દી ઘીન સડ્યાં. ભારી નીંદર આવી ઈતરે ઈ હુઈ ગઈ. નવી રાણી જાગતીતી. ઈન શક હીતો કે એક દન રાજા મન ઈનીહારુ (ઉંદરી) સુડ દીહે. ઈમ વિસારીન રાણી કાવત્રું કરે સે. મેલમાં રીવાવાંળાં લુંડાં (નોકર) માથું એક જુણની બુલાવે સે. તીન રૂપગ્યા આલીન હમજાવે સે અન રૂપગ્યા આલીન તીન કન કુકડાનું કાળજું મંગાડે સે. કાળજું મંગાડીન તીના નાંના કટકા કરે સે. રાજા પુણ ઈ વખતી હુઈ જાય સે. રાણી એક કટકો ઉંદરીના મોડામાં, એક કટકો ઉંદરીના હાથમાં મીલે સે. અન પસ રીહાય સે. રાજાન જગાડે સે. રાજા જાગે તર રાણી રીહાય સે અન રાજાન કે સે કે, "મન હમણાંન હમણાં મારા દીહમાં મીલી આવો. મારે આ નથ રીવું." રાજા કે સે કે તન આ હું દુઃખ પડ્યું? તર રાણી રાજાન ઉંદરીકન લીજાય સે અન ઉંદરીન વતાડે સે અન કે સે કે ઈ આપુન બે જણાંન એક દન ખાઈ જાહે મન સમક લાગે સે, ઉંદરી હુતી સે તી રાજાન વતાડે સે. રાણી રાજાન વતાડવા ઉંદરીવાળા ગાળામાં લી ગઈ તર રાજાન ખાતરી થાઈ. રાજા હુકમ કરે સે અન કે સે કે હમણાંન હમણાં ઈન જંગલમાં લીજાઓ અન માર નાખો, મારીન ઈની આખીં કાડલાવો.

હટમલી જાહેર કર્યું ઝી ઈન મારીન ડુળા (આખીં) કાડલાવહે તીન લાખું રૂપગ્યા ઈનાંમ આલવેનું કીદું. નગરીમાંથી હાત જણા ઉંદરીન લીજાવા તીયાર થાયા. ઉસકીન લી જાય સે. જંગલમાં ઘણે ઉંડે હુદી લીગ્યા. રાજાની બીજી શરત પુણ હીતી કે ડુળા (આંખ) કાડ્યા વગર પાસા આવેત ઈનાંન માર નાખવેના. ઉંદરીન ઉસકીલીન જાય સે પુણ ઉંદરીન ખબર નથ પડતી, ઘણે ઉંડે ગ્યા તર જાગી. ઈ પુણ વનખન વગડામાં ઉતરી ગ્યા, ઉંદરી જાગી ગઈ ઈતરે પીલા ઘબરાયા. ઉંદરી પેલાંન હમજાવે સે કે મારે અન તમારે જીવતા રીવું વેત એક કામ કરો. ઉંદરી હમજાવે સે, પીલા પુણ ઘબરાયા. માર્યા વગર પાસા જાય તર રાજા ઈનાંન માર નાખે ઈતરે વદાર ઘબરાયા. ઉંદરી ઈનાંન હમજાવે અન કે સે કે તમુ શિકાર કરો, પીલા કે સે શિકાર કીવી રીતે કરવેનો, ઉંદરી હમજાવે અન કે સે કે તમુ હાકો કરો ઈમ કરીન હાકો કરાયો, ઉંદરગ્યી હરણનો શિકાર કર્યો. ઈ હરણાના ડુળા (આખીં) કાડીન લીગ્યા, વદીલો ભાગ પુણ હાતી લીતા ગ્યા. અન ઉંદરીન સુડીગ્યા. પુત પુતાને ઘેર પેલા પોત્યા અન વદારાનું હીતું તી મીલીન રાજાન મેલે પુગ્યા. હરણના ડુળા આલીન ઈનામ લીદુ, રાજા રાણી લેરથી રીવા લાગ્યાં.

ઉંદરીન વનખન વગડામાં સુડીઆયા અન પોતાનું ઈનાંમ લીવા વાળા લીન જાતા રહ્યા, પુણ ઉંદરીની દશા ખરાબ થાઈ. જંગલમાં બીહી બીહી ગાંગર્યા કરે સે, ઈના ગાંગરવાથી ઝી આહવાં પડે સે તી ટપકી ટપકીન એક તળાવડું ભારાઈ ગ્યું. એક દન મહાદેવ અન પાર્વોતી ફરવા નીકળ્યાં સે, તીનાંન જંગલમાં કુઈક ગાંગરતું હમળાયું. પાર્વોતી માહાદેવને કે સે કે આ જંગલમાં કુણ ગાંગરે સે. મહાદેવ નીસાં ઉતરવેનું ના કે સે. પાર્વતી હટ કરે સ ઈતરે નીસાં ઉતરીન ભાળે સે, ઉંદરીનાં આહવાંથી જંગલમાં તળાવડી ભરાઈ ગઈ સે. પાર્વોતી ભગવાનને કે સે કે ઈનું કઈક કરો. તર મહાદેવ વસન આલે સે અન ઉંદરીની વાત હાંમળીન ઈન તે હાત માળનો મેલ બણાવી આલે સે. ઉંદરી હાતમે માળી રીવા લાગી.

એક વખત હટેસિંગરાજા શિકાર કરવા નીકળ્યો. જંગલમાં ઘણે ગ્યા પુણ શિકાર ની મળ્યો. જંગલમાં તરહ લાગી ઈતરે ઈ પાણી ખોળતા તા. જંગલમાં એક તળાવ ભાળવા જડ્યું. તળાવડા પાહે બગલાં હરે ફરે ઈતરે ઈ પાંણી પીવા તાં પુગ્યા. બદા પાણી પીવા લાગ્યા, બાદાંન તરાહ લાગીતી ઈતરે ખારું પાણી પીગ્યા. પાણી પીતાતા તર બદાંય પીદું પુણ હટેસિંગ ઝીવો પાંણીનો ખુબો ભરવા જાય સે તર ઈના ખુબામાં પાણી ને બદલે લુઇ ભાળવા જડે સે. ઈ પાણી કોન પીતો, આહે પાહે ભાળે સે. ઈન એક ખુબો ભર્યો ઈમાં ખુન આયું. ઈતરે ઈન કઇક વીમ પડી જાય સે. તળાવની પાહે એક હાત માળનો મેલ સે. હટેસિંગ પુતાનો ઘુડો મેલ હમો વાળ્યો. ઉંદરી હાતમે માળી ઉબી ઉબી માથું ઓળતી તી. હટેસિંગે ઘુડાન ઉડાડ્યો. ઘુડો ઉડીન હાતમે માળી પડ્યો. ઉંદરી હાતી ભીગાં થાયાં. ઉંદરી બદી વાત રાજાન કર દે સે. હટેસિંગ બદી બીના જાણી જાય સે, કાળજાવાળું કાવત્રું પુણ હટેસિંગ જાણી જાય સે. ઉંદરીન હાતી લી જાય સે. ઉંદરી રૂપ બદલીન હટેસિંગની હાતી રાજા દશરોથની નગરીમાં આવે સે. હટેસિંગ બદાંન ભીળાં કરે સે, બદાંન હમજાવે સે અન હાતી રીવાનું કેસે. નવી રાણી પુણ હાતી રીવેનું કેસે. બદાં હાતી રીવાં મંડ્યાં. ખાદું પીદુંન મોજ કરી.

o

ભારત દીહના કાયદાવાળા સોપડામાં ભાસ્યા હારુ નાળો કાયદો લખીલો સે તી આઠમા પરિશિષ્ટનાં નામી વળખાય સે. તીમાં ઇંગરેજી અન હિંદી ભારત દીહની રાષ્ટ્રભાસ્યા ગણાય સે. દિલ્હીમાં ઉગણીહમી નવીમ્બર અઠ્ઠાંણુને દન ભારત દીહના વડા પરદાંન અટલબિહારી વાજપાઇયીં જાહેર કર્યું સે કે પરિશિષ્ટમાં ઝી ભાસ્યાઉં સે તી ભાસ્યાઉંન પૂણ રાષ્ટ્રભાષા જીવી ગણવેની સે.

ભારત દીહમાં હજુ કિતરીક ભાસ્યાઉંસે પૂણ આઠવા પરિશિષ્ટમાં લી લીવી પડે ઇમ સે. આપુ આશા રાખગ્યે કે આવનારાં વરહુંમાં ઇ બદી ભાસ્યાઉન આઠમા પરિશિષ્ટમાં લી લીવામાં આવે. ભીલી ભાસ્યાન સાહિત્ય અકાદોમી ઇનાંમ મળતું વે અન કુકણા-ડાંગીન 'કથા' ઇનાંમ મળતુ વે તર આઠવા પરિશિષ્ટમાં હમાવેની વાર હું? મારા વાલા વાંસવાવાળાઉં, 'ઢુલ'માં લખતા થાઓ, કદાંન આપડી ભાસ્યાને પૂણ તી સમ્માન આવનારાં દનાંમાં મળી જાય.

આદિવાસી બોલીઓનું **ઢોલ** સામયિક ભાષા કેન્દ્ર તરફથી પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. પંચમહાલી ભિલી, કુંકણા ડાંગી, રાઠવી, દેહવાલી, પાવરી, અહિરાણી, ડુંગરી ભિલી અને ભાંતુ એવી આઠ બોલીઓમાં ઢોલ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે. હવેથી ચોધરી અને ગોર બંજારા એવી બે બોલીઓ ઢોલ સમૂહમાં ઉમેરાઈ છે; અને વધુ ને વધુ બોલીઓને આવરી લેવાનો અમારો પ્રયાસ રહેશે. **ઢોલ**ની પંચમહાલી ભિલી આવૃત્તિના તંત્રી છે **પ્રા. સુરમલ જી. વહોનિયા** જે આદિવાસી આર્ટ્સ એન્ડ કૉમર્સ કૉલેજ, સંતરામપુર, જિ. દાહોદમાં ગુજરાતીના અધ્યાપક તરીકે કામ કરે છે અને વહોનિયા સાહેબના નામથી કૉલેજના વિદ્યાર્થી તેમજ વિસ્તારના વાલીઓમાં જાણીતા છે.

પ્રકાશક

ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર

મુદ્રક

આકાર ઑફસેટ, દાંડીયા બજાર, વડોદરા

ISSN : 0971 9156... 97